

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องการดำเนินการในโครงการประกอบอาชีพอิสระของกรมสามัญศึกษา : ศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนในชนบทภาคกลาง ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ต้องการศึกษาความพร้อมของการเตรียมการระดับกรม ระดับโรงเรียน ครู นักเรียน และชุมชนที่จะส่งผลต่อการดำเนินโครงการอาชีพอิสระ ในการศึกษาวิจัยนั้น ผู้วิจัยใช้วิธีการเชิงคุณภาพเข้าศึกษาวิจัย ใช้เวลาภาคสนาม 5 เดือน (1 ภาคเรียน) โดยวิธีสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ ในการเลือกโรงเรียนกลุ่มตัวอย่างศึกษาเปรียบเทียบนั้น โรงเรียนมะขามป้อมวิทยาเป็นโรงเรียนที่ศึกษานิเทศก์จังหวัด ให้คำแนะนำว่าสนับสนุนกิจกรรมการศึกษาอาชีพค่อนข้างจะเห็นเป็นรูปธรรม ส่วนโรงเรียนพระมงกุฎวิทยา ผู้วิจัยใช้วิธีเลือกกลุ่มตัวอย่างโรงเรียนที่สนับสนุนการศึกษาอาชีพ และมีศักยภาพใกล้เคียงกัน กล่าวคือ เป็นโรงเรียนมัธยมประจำตำบลขนาดเล็ก เป็นโรงเรียนโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา และได้รับการพิจารณาจากกรมสามัญศึกษาให้เป็นโรงเรียนเข้าโครงการอาชีพอิสระปีการศึกษา 2534

ความเป็นมาโครงการหารายได้ระหว่างเรียนของโรงเรียนมะขามป้อมวิทยา สืบเนื่องจากภูมิหลังโรงเรียนเกิดจากความต้องการของชุมชนและผู้บริหารมีนโยบายส่งเสริมการศึกษาอาชีวะมุ่งระดมทรัพยากรทั้งใน-นอกชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมทางการศึกษา ใช้ชุมชนเป็นแหล่งวิทยาการและสถานประกอบการ แม้โรงเรียนจะประสบปัญหาอุปสรรคการติดตามสนับสนุนจัดกิจกรรมอาชีพในชุมชน อันเนื่องมาจากการเป็นโรงเรียนโครงการขยายโอกาสทางการศึกษามีนักเรียนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว และครูบรรจุใหม่ขาดประสบการณ์งานชุมชน และปรับการเรียนการสอนเข้ามาในระบบโรงเรียนทั้งหมด ปีการศึกษา 2533 โรงเรียนยังคงส่งเสริมการศึกษาอาชีวะอย่างต่อเนื่อง โดยวางแผนส่งเสริมโครงการหารายได้ระหว่างเรียนในระบบโรงเรียนมีเป้าหมายให้โรงเรียนเป็นศูนย์วิชาการความรู้ด้านวิชาชีพในชุมชน จึงรับสมัครนักเรียน

กลุ่มหนึ่งเข้าโครงการหารายได้ปี 2533 และส่งเสริมกิจกรรมอย่างต่อเนื่องเพียงรุ่นเดียว จนปัจจุบัน โรงเรียนมุ่งระดมทรัพยากรจากภายใน-ภายนอกชุมชน และเอกชนภายนอกเข้ามามีส่วนร่วมส่งเสริมการศึกษาอาชีพ เช่น ระดมทุนทุนจากครูได้มีโอกาสส่งเสริมนักเรียนทางอ้อม กู้เงินจากสามัญศึกษาจังหวัดในโครงการอาชีพอิสระมาส่งเสริมโครงการปีการศึกษา 2533, 2534 ติดต่อบุคลากรเอกชนและวิทยากรชาวบ้านมาช่วยสอนเป็นครั้งคราว ติดต่อกับวิทยาลัยเกษตร เพชรบูรณ์ประสานงานจัดเสริมความรู้ในหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ (พิเศษ) นับได้ว่า โรงเรียนมะขามป้อมวิทยาสามารถระดมทรัพยากรทั้งในและนอกชุมชนส่งเสริมโครงการหารายได้อย่างต่อเนื่อง แต่ครูส่วนใหญ่มีความเห็นว่าประสบการณ์ความรู้ความสามารถที่นักเรียนได้รับกับการใช้เวลาวันละ 3 คาบไม่คุ้ม ไม่ตรงกับความต้องการของเด็กโดยเฉพาะกลุ่มอาหารและกลุ่มหิวนอ่อน แต่ถ้าพิจารณาคุณลักษณะเด็กส่วนหนึ่งที่ได้รับจากการเรียนและทำโครงการหารายได้ในระบบโรงเรียนไปพร้อมกัน โดยเฉพาะกลุ่มเกษตร ครูส่วนหนึ่งรู้สึกพอใจและยอมรับว่า ถ้าให้เด็กรับผิดชอบงานที่ไม่ใช่งานวิชาการ เด็กจะมีน้ำใจชอบอาสา สามัคคีและมีความรับผิดชอบร่วมกัน ทั้งนี้มีสาเหตุเกิดจากครูที่ปรึกษาสร้างลักษณะนิสัยการทำงานและให้นักเรียนเกิดการยอมรับในการเรียนและการทำงานในระดับหนึ่ง

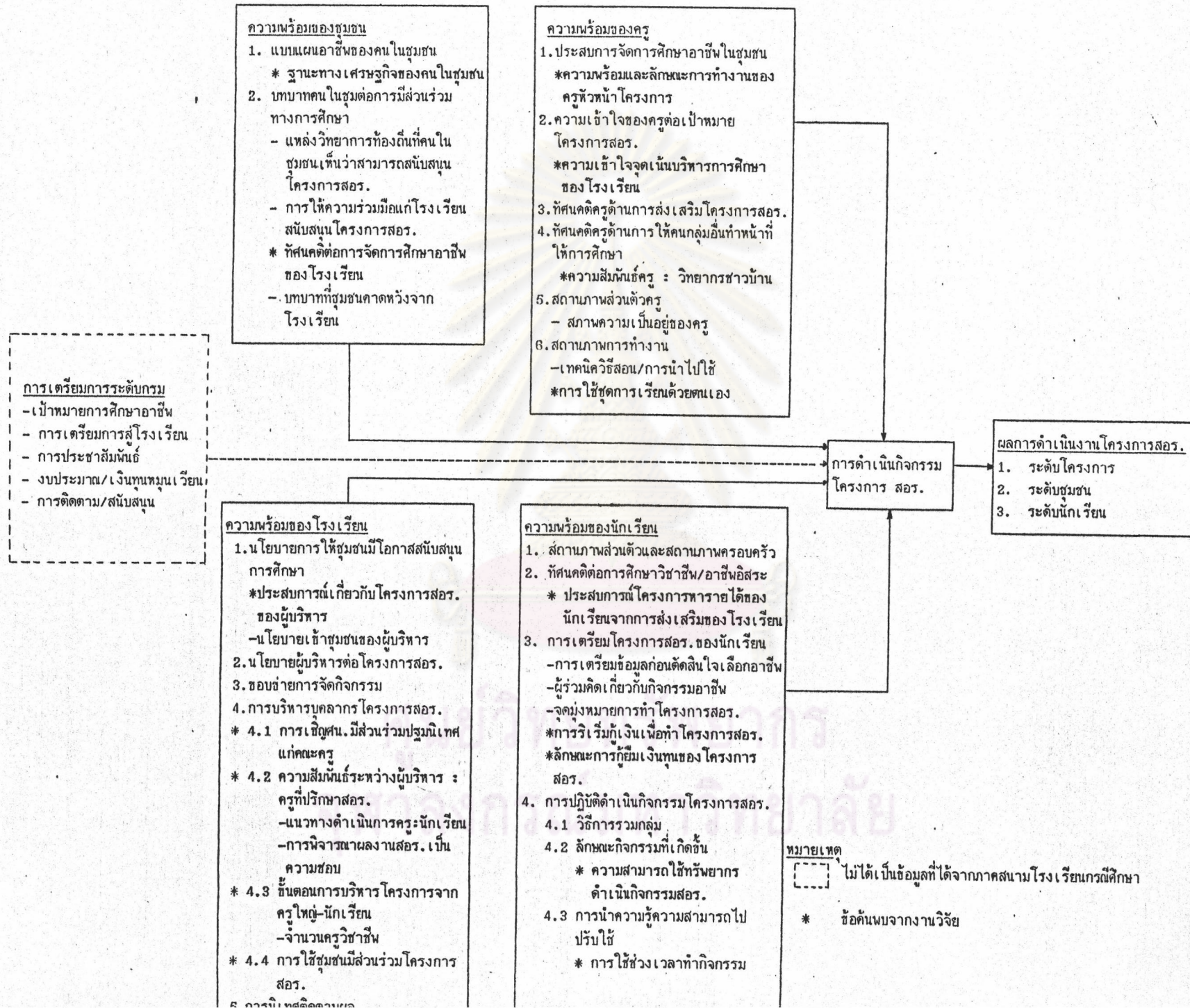
ภาคเรียนที่ 1/2534 หลังจากโรงเรียนรับนโยบายส่งเสริมโครงการอาชีพอิสระจากกรมและกำหนดนโยบายปฏิบัติระดับโรงเรียนแล้ว ครูหัวหน้าโครงการและคณะกรรมการดำเนินงานสามารถเตรียมความพร้อมนักเรียนตามวัตถุประสงค์และเป้าหมาย บริหารโครงการได้ด้วยตนเอง โดยครูที่ปรึกษายังมิได้เข้ามามีส่วนร่วม ผลการเตรียมความพร้อมนักเรียนที่ให้อิสระในการรวมกลุ่ม การสำรวจทรัพยากรชุมชน การคิดกิจกรรมอาชีพ ทำให้กิจกรรมอาชีพที่เกิดขึ้นหลากหลาย ทั้งการเลี้ยงสัตว์ การเพาะปลูก และการค้าขาย กลุ่มอาชีพอิสระส่วนใหญ่มีขนาดเล็ก 3-5 คน แม้โรงเรียนจะมีนโยบายบังคับเฉพาะนักเรียนที่ขอยกเว้นเงินบำรุงการศึกษา ทำกิจกรรมอาชีพอิสระ แต่กลุ่มกิจกรรมที่เกิดขึ้นจำนวนมากถึง 87 โครงการและโครงการกว่าร้อยละ 50 ต้องการขอขยืมเงินทุนของโครงการมาใช้ดำเนินกิจกรรม ทำให้โรงเรียนบริหารเงินทุนของโครงการไม่เพียงพอแก่ความต้องการของนักเรียน โครงการอาชีพอิสระแต่ละกลุ่มขยายผลลดดำเนินการตามลักษณะอาชีพ การเตรียมความพร้อมที่แต่ละกลุ่มมีอยู่แตกต่างกัน

นักเรียนดำเนินกิจกรรมทั้งใน-นอกโรงเรียน กลุ่มคำขายเป็นกลุ่มอาชีพอิสระที่เตรียมความพร้อมเริ่มดำเนินโครงการได้ก่อนกลุ่มอื่น ๆ และเป็นกลุ่มที่สามารถเร่งกลุ่มอาชีพอิสระอื่น ๆ เตรียมการได้เร็วขึ้น กิจกรรมอาชีพอิสระที่เกิดขึ้นบางกลุ่ม ผู้ปกครองและคนในชุมชนมีส่วนช่วยเหลือเป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำ และมีส่วนร่วมดำเนินกิจกรรมลดข้อจำกัดของนักเรียนที่ต้องเรียนและหาประสบการณ์อาชีพไปพร้อม ๆ กัน ทำให้นักเรียนสามารถใช้ช่วงเวลาดำเนินกิจกรรมอาชีพอิสระเหมาะสม ไม่มีผลกระทบต่อการเรียนในระยงโรงเรียน ว่างไว้รื้อฟื้น นักเรียนบางกลุ่มประสบปัญหาจากการหาประสบการณ์อาชีพอิสระ ปัญหาจากภัยธรรมชาติ ปัญหาเงินทุน ทำให้นักเรียนปรับเปลี่ยนขนาดกิจการ ลักษณะกิจการ เป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นให้สามารถดำเนินกิจกรรมอาชีพอิสระได้ในระดับหนึ่ง แม้กลุ่มอาชีพอิสระบางกลุ่มประสบปัญหาการขาดทุน ต้องล้มเลิกกิจการแต่นักเรียนบางกลุ่มก็ยังพยายามหาประสบการณ์อาชีพอื่น เพื่อรับผิดชอบหารายได้ให้ได้คนละ 50 บาท/ปี

ส่วนโรงเรียนพระมงกุฎวิทยาลัย ความเป็นมาของโครงการหารายได้ระหว่างเรียน ตั้งแต่ โครงการไร่นาสวนผสม (2530-2534) โครงการบริษัทมหาชน (2532) โครงการหารายได้ (2533) เกิดจากครูเป็นผู้จัดดำเนินการบริหารและเตรียมความพร้อมในระดับหนึ่งแล้ว นำนักเรียนเข้ามาร่วมโครงการในฐานะผู้ปฏิบัติสนับสนุนโครงการ แม้ครูจะเป็นผู้นำในการจัดบริหารและดำเนินการแต่กิจกรรมอาชีพที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่ไม่ได้ผลเท่าที่ควร โครงการไร่นาสวนผสม แม้พืชในไร่นาจะถูกภัยธรรมชาติน้ำท่วมไร่นาเสียหายปี 2533 แต่ครู-นักเรียนส่วนหนึ่งให้สัมภาษณ์ว่า พืชในไร่นาจริง ๆ แล้วเติบโตไม่สมบูรณ์ ผลผลิตที่ได้ไม่ดีเท่าที่ควร ทั้งนี้เนื่องจากครูส่วนใหญ่ขาดประสบการณ์อาชีพ และโรงเรียนมีครูเกษตรเพียงคนเดียว โครงการบริษัทมหาชน (2532) แม้บริษัทแม่จะระดมทุนจากสมาชิกได้จำนวนหนึ่ง แต่บริษัทสาขาส่วนใหญ่ ครูที่ปรึกษาไม่สนับสนุนนักเรียนกู้เงิน เพราะไม่ต้องการเสี่ยงและต้องรับผิดชอบคืนเงินทุนพร้อมผลกำไรส่วนหนึ่งแก่บริษัทแม่ กิจการส่วนใหญ่ระดมทุนและดำเนินกิจการกันเอง ปีการศึกษา 2533 โรงเรียนบังคับครู-นักเรียนทุกคนทำโครงการหารายได้ ต้องการฝึกนักเรียนทำงานระบบกลุ่มเป็นเจ้าของกิจการเองและมีรายได้ระหว่างเรียน กิจการส่วนใหญ่เป็นโครงการคำขายในระบบโรงเรียน ภายใต้การดูแลให้คำปรึกษา การสนับสนุนและการแก้ปัญหาของครูที่ปรึกษา แต่

โรงเรียนที่ประสบปัญหากลุ่มกิจกรรมมีมาก ครูที่ปรึกษาดูแลไม่ทั่วถึง ตลาดในโรงเรียนมีจำกัด นักเรียนชายของซ้ำกัน ทะเลาะกันแตกความสามัคคี กลุ่มที่มีขนาดใหญ่ให้นักเรียนเกี่ยงงานกันทำ ดำเนินกิจการไม่สม่ำเสมอ และภาคเรียนที่ 1/2534 ระยะแรก โรงเรียนจัดคานหารายได้ให้นักเรียนรวมกลุ่มคิดกิจกรรมอาชีพ บนเงื่อนไขที่ครูกำหนดเพื่อป้องกันปัญหาที่ได้รับจากประสบการณ์เดิม หลังจากโรงเรียนรับนโยบายโครงการอาชีพอิสระ และแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานแล้ว คณะกรรมการฯ เน้นการสร้างความรู้ความเข้าใจโครงการอาชีพอิสระ และการทำเอกสารหลักฐานตามขั้นตอน อย่างไรก็ตาม นักเรียนส่วนใหญ่ยังคงดำเนินกิจกรรมเน้นการค้าขายร้อยละ 90 ของโครงการทั้งหมด และโครงการส่วนใหญ่ไม่ต้องการกู้เงินดำเนินกิจการ โครงการที่ต้องการกู้เงินเป็นโครงการเลี้ยงสัตว์มีเนียง 2 โครงการเท่านั้น เงินทุนหมุนเวียนโครงการอาชีพอิสระจึงมีเหลือมาก สภาพกิจกรรมที่เกิดขึ้นคล้ายกับโครงการหารายได้ที่ผ่านมากล่าวคือ นักเรียนดำเนินกิจกรรมไม่สม่ำเสมอ ครูที่ปรึกษาต้องคอยกระตุ้น ติดตาม แก้ปัญหา และมีส่วนร่วมหาสินค้ามาให้นักเรียนได้ทำหน้าที่ขายได้เท่านั้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผลการดำเนินโครงการสอน.

โรงเรียนมะขามป้อมวิทยา ประสบความสำเร็จในการดำเนินโครงการสอน. มากกว่าโรงเรียนพระมงกุฎเกล้าวิทยา เพราะผู้บริหารและครูหัวหน้าโครงการมีประสบการณ์ส่งเสริมโครงการอาชีพอิสระหลากหลายทั้งใน-นอกระบบโรงเรียน การขยายผลโครงการสอน. ของโรงเรียนในเบื้องต้นหลังจากรับนโยบายจากกรม แม้ครูส่วนใหญ่มีส่วนร่วม สนับสนุนโครงการสอน. ไม่เต็มที่เพราะการวางแผนเตรียมการโครงการสอน. ยังไม่ได้เตรียมความพร้อมครูชัดเจนในวิธีปฏิบัติสนับสนุนโครงการ แต่ครูก็เข้าใจบทบาทหน้าที่ในการส่งเสริมโครงการสอน. จากประสบการณ์สอน โดยให้ชุดการเรียนรู้ด้วยตนเองว่า ควรให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง จะได้พบปัญหาและเรียนรู้ด้วยตนเอง สำหรับนักเรียนนั้น นักเรียนส่วนใหญ่มีความพอใจที่ได้ปฏิบัติมีส่วนร่วมโครงการสอน. ปฏิบัติตามนโยบายโครงการสอน. ได้ในระดับหนึ่ง มีนักเรียนร้อยละ 90 เข้าร่วมโครงการ จำนวนกิจกรรมที่เกิดขึ้นมีมากถึง 87 โครงการ ทั้งการเลี้ยงสัตว์ การเพาะปลูกและการค้าขาย กิจกรรมเกิดขึ้นทั้งใน-นอกระบบโรงเรียน ผลจากการที่นโยบายโครงการสอน. เปิดกว้างให้นักเรียนสามารถนำข้อมูลชุมชน ทรัพยากรชุมชน สถานประกอบการ ชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมทางการศึกษา ทำให้ชุมชนมีส่วนช่วยเหลือลดข้อจำกัดของนักเรียนให้สามารถดำเนินกิจกรรมอาชีพที่สอดคล้องกับแบบแผนการผลิตของชุมชน กิจกรรมอาชีพจึงเกิดขึ้นมาก หลากหลาย แม้ความต้องการกู้เงินโครงการสอน. ของนักเรียนโรงเรียนมะขามป้อมวิทยา จะมียาก เงินทุนของโครงการสอน. มีจำนวนไม่เพียงพอสนองความต้องการของนักเรียนแต่ในทางปฏิบัติ ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนเกี่ยวข้องช่วยเหลือให้นักเรียนสามารถดำเนินกิจกรรมได้ในระดับหนึ่ง ซึ่งทำให้ความต้องการกู้เงินของนักเรียนเปลี่ยนไปและกิจการโครงการสอน. ปรับไปตามสภาพการแก้ไขปัญหาอุปสรรค ดังนั้นกรอบแนวคิดที่ได้จากการวิจัยจึงปรับตำแหน่งที่ตั้งขององค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการดำเนินโครงการสอน. ตามลำดับความสำคัญของปัจจัยที่เกี่ยวข้อง คือ ความพร้อมของชุมชน ความพร้อมของโรงเรียน ความพร้อมของนักเรียน และความพร้อมของครู (ดูแผนภูมิที่ 2)

โรงเรียนพระมงกุฎวิทยาลัย ประสบความสำเร็จในการดำเนินโครงการสอน.

น้อยกว่าโรงเรียนพระมงกุฎวิทยาลัย เพราะผู้บริหารและครูหัวหน้าโครงการมีประสบการณ์ส่งเสริมโครงการอาชีพอิสระแต่เฉพาะในระบบโรงเรียน แม้โรงเรียนจะสนับสนุนกิจกรรมอาชีพอย่างต่อเนื่อง แต่ก็เป็นการจัดประสบการณ์ซ้ำ ๆ ในระบบโรงเรียน ซึ่งมีข้อจำกัดมากมาย ส่งผลให้ครูขาดประสบการณ์ส่งเสริมอาชีพในชุมชน มองไม่เห็นช่องทางการให้ชุมชนมีส่วนร่วมทำหน้าที่ให้การศึกษา ทำให้การส่งเสริมโครงการสอน ภาคเรียนที่ 1/2534 ครูยังคงใช้ประสบการณ์เดิมสนับสนุนโครงการอาชีพอิสระนักเรียนให้เกิดขึ้นในระบบโรงเรียนอยู่ในสายตาคูและครูทำหน้าที่กระตุ้น ติดตาม ส่งเสริม ช่วยเหลือการดำเนินกิจกรรมนักเรียนให้สามารถทำเฉพาะหน้าที่ขาย มีรายได้เท่านั้น ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มอาชีพอิสระล้มตำ และไอศกรีม นักเรียนดำเนินกิจกรรมจนมีลูกค้ามาก สนองความต้องการลูกค้าไม่ทันและขายได้หมดทุกครั้ง แต่นักเรียนก็ดำเนินกิจการเป็นครั้งคราวเมื่อครูกระตุ้นติดตามเท่านั้น รายได้จึงไม่ใช่สิ่งจูงใจนักเรียนให้ดำเนินกิจการอย่างต่อเนื่อง กิจกรรมอาชีพอิสระที่อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของครูที่ปรึกษาอย่างใกล้ชิด ทำให้นักเรียนขาดอิสระในความรู้สึกว่าตนเป็นเจ้าของกิจการ ผลของการมีส่วนร่วมดูแลให้คำปรึกษานักเรียนอย่างใกล้ชิด และการส่งเสริมนักเรียนทำกิจกรรมในระบบโรงเรียนของครู ทำให้กลุ่มอาชีพอิสระเกิดขึ้นเพียง 24 กลุ่ม ตามเงื่อนไขข้อจำกัดของการส่งเสริมอาชีพในระบบโรงเรียน และโรงเรียนมีครูที่ปรึกษาจำกัด แม้ว่าโรงเรียนจะจัดคานหารายได้ให้ครู-นักเรียนได้ปรึกษาการทำกิจกรรมร่วมกัน แต่ผลการดำเนินกิจกรรมของนักเรียนพบว่านักเรียนใช้ช่วง เวลาดำเนินกิจกรรมไม่เหมาะสม มีผลกระทบต่อการเรียนการสอนในระบบโรงเรียน

ตัวแปรองค์ประกอบที่ใช้ในการศึกษา การดำเนินโครงการสอน. โรงเรียนกรณีศึกษา ได้แก่ การเตรียมการระดับกรม การเตรียมความพร้อมของโรงเรียน การเตรียมความพร้อมของครู นักเรียน และชุมชน เมื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบองค์ประกอบตัวแปรอิสระแต่ละกลุ่มตามกรอบแนวคิดเดิมสรุปผลข้อค้นพบจากการวิจัยได้ว่า

1. องค์ประกอบที่เกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมระดับกรม มีองค์ประกอบ 5 ตัว ได้แก่ เป้าหมายการศึกษาอาชีพ การเตรียมการสู่โรงเรียน การประชาสัมพันธ์ งบประมาณ/

เงินทุนหมุนเวียน และการติดตามสนับสนุน ผลการวิจัย พมองค์ประกอบทั้ง 5 ตัว สามารถใช้วิเคราะห์การเตรียมการระดับกรมได้

สำหรับองค์ประกอบด้านความพร้อมในสนามวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนกรณีศึกษาเมื่อนำกรอบแนวคิดเดิมมาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับกรอบแนวคิดที่ได้จากผลการวิจัยสามารถอธิบายองค์ประกอบแต่ละกลุ่มดังนี้

2. องค์ประกอบการเตรียมความพร้อมของชุมชน มีองค์ประกอบ 4 ตัว ได้แก่ แบบแผนอาชีพของชุมชน แหล่งวิทยาการท้องถิ่นที่คนในชุมชนเห็นว่าสามารถสนับสนุนสอน. การให้ความร่วมมือแก่โรงเรียนสนับสนุนโครงการสอน. และบทบาทที่คาดหวังจากโรงเรียน ผลการวิจัย พมองค์ประกอบทั้ง 4 ตัว นอกจากนี้ในการวิจัยยังพมองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการเตรียมความพร้อมของชุมชนเพิ่มอีก 2 ตัวแปร คือ ฐานะทางเศรษฐกิจของคนในชุมชน และทัศนคติของคนในชุมชนต่อการจัดการศึกษาอาชีพของโรงเรียน

3. องค์ประกอบการเตรียมความพร้อมของนักเรียน มีองค์ประกอบ 4 ตัว ได้แก่ สถานภาพส่วนตัวและสถานภาพครอบครัว ทัศนคติต่อการศึกษาอาชีพ/อาชีพอิสระ การเตรียมโครงการสอน. ของนักเรียนและการปฏิบัติดำเนินกิจกรรมโครงการสอน. ผลการวิจัย พมองค์ประกอบทั้ง 4 ตัว นอกจากนี้ยังพมองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการเตรียมความพร้อมของนักเรียนเพิ่มอีก 5 ตัว ได้แก่ ประสิทธิภาพโครงการหารายได้ของนักเรียนจากการส่งเสริมของโรงเรียน การริเริ่มกู้เงินเพื่อทำโครงการสอน. ลักษณะการกู้ยืมเงินของโครงการสอน. ความสามารถใช้ทรัพยากรดำเนินกิจกรรม สอน. และการใช้ช่วงเวลาทำกิจกรรม

4. องค์ประกอบการเตรียมความพร้อมของโรงเรียน มีองค์ประกอบ 5 ตัว ได้แก่ นโยบายการให้ชุมชนมีโอกาสสนับสนุนการศึกษาอาชีพ นโยบายผู้บริหารต่อโครงการ สอน. ขอบข่ายการจัดกิจกรรมการบริหารบุคลากรโครงการสอน. การเฝ้าติดตามผล ผลการวิจัย พมองค์ประกอบทั้ง 5 ตัว นอกจากนี้ยังพมองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการเตรียมความพร้อมของโรงเรียนอีก 5 ตัว ได้แก่ ประสิทธิภาพเกี่ยวกับโครงการสอน. ของผู้บริหาร นโยบายเข้าชุมชนของผู้บริหาร การเชิญศึกษานิเทศก์มีส่วนร่วมประชุมเฝ้าติดตามดูแลครู ความสัมพันธ์ระหว่างผู้บริหาร : ครูที่ปรึกษาโครงการสอน. ขั้นตอนการบริหารโครงการจากครูใหญ่-นักเรียนและการให้ชุมชนมีส่วนร่วมโครงการ สอน.

5. องค์ประกอบการเตรียมความพร้อมของครู มีองค์ประกอบ 6 ตัว ได้แก่
 ประสบการณ์จัดการศึกษาในชุมชน ความเข้าใจของครูต่อเป้าหมายโครงการสอน. ทักษะคิดครู
 ด้านการส่งเสริมโครงการสอน. ทักษะคิดครูด้านการให้คนกลุ่มอื่นทำหน้าที่ให้การศึกษา สถานภาพ
 ส่วนตัวของครูและสถานภาพการทำงาน ผลการวิจัย พบองค์ประกอบทั้ง 6 ตัว นอกจากนี้ยัง
 พบองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับความพร้อมของครูเพิ่มอีก 4 ตัว ได้แก่ ความพร้อมและลักษณะ
 การทำงานของครูหัวหน้าโครงการ ความเข้าใจจุดเน้นการบริหารการศึกษาของโรงเรียน
 ความสัมพันธ์ระหว่างครู : วิทยากรชาวบ้าน และการใช้ชุดการเรียนรู้ด้วยตนเอง

อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลและวิเคราะห์การดำเนินโครงการสอน. ในโรงเรียนกรณี
 ศึกษาที่กรอบแนวคิด สรุปเป็นประเด็นดังนี้

1. ชุมชนเขตพื้นที่บริการของ โรงเรียนมะขามป้อมวิทยา มีความพร้อมมากกว่า
 ชุมชนเขตพื้นที่บริการของ โรงเรียนพระมงกุฎวิทยาลัย เพราะโรงเรียนให้บริการทางการศึกษา
 กระจายถึง 4 ตำบล แต่ละตำบลมีแบบแผนการผลิตแตกต่างกันตามสภาพทางภูมิศาสตร์ นอก
 จากนี้ผลการวิจัยยังพบว่าบางชุมชนซึ่งอยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายเขตพื้นที่ยากจนของทางราชการ
 เจ้าหน้าที่ของทางราชการนำนโยบาย 3 น. (น้ำ นม เนื้อ) และไร่นาสวนผสม เข้ามา
 สนับสนุนเพื่อเสริมรายได้ และใช้พื้นที่ที่มีอย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด นอกจากนี้ในพื้นที่
 เป้าหมายดังกล่าวยังมีเอกชนเข้ามาสนับสนุนส่งเสริมนโยบายทางราชการด้านวิชาการ เงินทุน
 และการตลาด ทำให้ชุมชนมีอาชีพใหม่ ๆ เกิดขึ้น คนในชุมชนมีทัศนคติที่ดีต่ออาชีพอิสระ มองเห็น
 ช่องทางอาชีพ และแหล่งวิทยาการชุมชนที่ชุมชนสามารถให้การสนับสนุนโรงเรียนในการส่งเสริม
 โครงการสอน. นอกจากนั้นนโยบายส่งเสริมอาชีพของโรงเรียนที่ต้องการให้โรงเรียนเป็นศูนย์
 วิชาการวิชาชีพชุมชน โรงเรียนมีกิจกรรมอาชีพเป็นรูปธรรม จัดวิทยากรภายนอกมาให้ความรู้
 แก่ครูและชุมชนใกล้เคียงที่สนใจ ได้ศึกษาหาความรู้สันทนาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความรู้
 อยู่
 เมือง ๆ ส่วนชุมชนเขตพื้นที่บริการของ โรงเรียนพระมงกุฎวิทยาลัย มีเพียงตำบลเดียว แบบแผน

การผลิตของชุมชนไม่หลากหลาย ส่วนใหญ่มีอาชีพทำไร่และชุมชนไม่ได้ถูกจัดอยู่ในกลุ่มเป้าหมาย ส่งเสริมอาชีพของทางราชการ ทำให้คนในชุมชนมองไม่เห็นแหล่งวิทยาการชุมชนสนับสนุน โครงการสอ. และชุมชนต้องการให้โรงเรียนทำหน้าที่ให้การศึกษาและสร้างลักษณะนิสัยแก่นักเรียนเป็นหลัก

การสร้างความสำเร็จโครงการสอ. แก่ผู้ประกอบการและชุมชน ภาคเรียนที่ 1/2534
โรงเรียนมะขามป้อมวิทยา ไม่ประสบความสำเร็จในการทำจดหมายตอบ-รับ เชิญผู้ประกอบการมา รับนโยบายสนับสนุนโครงการสอ. ทั้งนี้ เนื่องจากครุหัวหน้าโครงการประสานงานจดหมายตอบ-รับกับเฉพาะนักเรียนหัวหน้าห้องเท่านั้น การบริหารงานจดหมายตอบ-รับไม่เป็นระบบ การติดตามไม่ชัดเจน นอกจากนี้การเชิญผู้ประกอบการร่วมกิจกรรมที่โรงเรียนช่วงฤดูฝน การคมนาคมไม่สะดวกและงานไร่นามีมาก ทำให้โรงเรียนไม่ได้รับความร่วมมือจากผู้ปกครองเท่าที่ควร

สำหรับโครงการโรงเรียนสู่ชุมชน โรงเรียนมุ่งนำคณะครูโดยเฉพาะครูใหม่ที่ขาดประสบการณ์งานชุมชนได้มีโอกาสทำความเข้าใจชุมชนและโรงเรียนมีโอกาสทำความเข้าใจการจัดกิจกรรม และประชาสัมพันธ์กิจกรรมทางการศึกษากับชุมชน โรงเรียนนำคณะครูสู่ชุมชนรอบนอกก่อน เนื่องจากอดีตที่ผ่านมาผู้บริหารสนับสนุนผู้นำชุมชนคนละกลุ่มกับกำนันคนปัจจุบัน ทำให้โรงเรียนไม่มั่นใจว่าผู้นำชุมชนคอยจับตามอง ความเคลื่อนไหวของโรงเรียนในการเข้าชุมชนอย่างไร ผู้วิจัยคิดว่าการนำคณะครูสู่ชุมชน โรงเรียนจัดกิจกรรมได้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพโรงเรียนที่ให้บริการทางการศึกษากระจายในพื้นที่ถึง 4 ตำบล เพราะครูส่วนใหญ่พักอาศัยอยู่ที่โรงเรียนและเขตอำเภอใกล้เคียง ครูมีโอกาสเข้าชุมชนค่อนข้างพร้อมเพรียงกัน แต่นโยบายการให้ครูเข้าชุมชนแบบสบาย ๆ โดยไม่ทำความเข้าใจวัตถุประสงค์ เป้าหมาย การเข้าชุมชนแต่ละครั้ง ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า ครูส่วนหนึ่งที่ขาดประสบการณ์งานชุมชนจะจับกลุ่มคุยกันเอง ครูเกิดประสบการณ์งานชุมชน เรียนรู้ทำความเข้าใจชุมชนไม่ได้มากเท่าที่ควร ครูเหล่านี้ให้เหตุผลว่า ตนไม่มีความรู้ความเข้าใจสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ไม่รู้จะคุยอะไร ถามอะไรและชาวบ้านก็ไม่รู้จะคุยอะไรถ้าคุยกับครูที่ไม่รู้จักกับลูกหลานของตน ส่วนการเข้าชุมชนช่วงฤดูฝนนอกจากการคมนาคมจะเป็นอุปสรรคต่อครูในการเข้าชุมชนแล้ว ช่วงเวลาการนัดพบ

ผู้ปกครองในชุมชน ถ้าฝนตกหนักยังเป็นอุปสรรคต่อการเดินทางมาร่วมกิจกรรมเพราะฝนตกมีน้ำท่วมฉับพลัน นอกจากนี้ช่วงฤดูฝนงานในไร่นามีมาก และชาวบ้านมีช่วงเก็บเกี่ยวสิ้น แรงงานหายาก งานไร่นาไม่มีกำหนดเวลาการเลิกงานที่แน่นอน ผู้ปกครองในชุมชนกลุ่มเป้าหมายบางคนมาร่วมกิจกรรมไม่ได้ด้วยเหตุสุดวิสัย โรงเรียนควรจัดกิจกรรมโครงการโรงเรียนสู่ชุมชน ช่วงหลังงานไร่นาแต่ละระยะ ได้แก่ ช่วงก่อน-หลังการเตรียมพื้นที่เพาะปลูก หลังการหว่านเมล็ดพันธุ์ หลังฤดูกาลเพาะปลูกและการเก็บเกี่ยว แต่ละช่วงเวลาดังกล่าวชาวบ้านพอจะมีเวลาว่างหยุดพักเป็นช่วง ๆ สำหรับฤดูแล้ง แม้ชาวบ้านจะมีเวลาหยุดพักนาน (มีนาคม-เมษายน) แต่บางครอบครัว สมาชิกในครอบครัวจะย้ายถิ่นหางานนอกเขตพื้นที่ทำชั่วคราว

สำหรับโรงเรียนพระมงกุฎวิทยาลัยนั้น แม้โรงเรียนจะตั้งอยู่ในชุมชน ใกล้สถาบันสำคัญของชุมชน เช่น ที่อ่านหนังสือพิมพ์หมู่บ้าน หอกระจายข่าว วัด โรงเรียนสามารถหาข้อมูลจากชาวบ้านได้รวดเร็ว เกี่ยวกับช่วงเวลาดังกล่าวจากการทำกินเพื่อร่วมกิจกรรมที่โรงเรียนและโรงเรียนประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง เพราะแบบแผนการผลิตของชุมชนไม่หลากหลาย การคมนาคมสะดวก แต่การจัดกิจกรรมที่ผ่านมา โรงเรียนเชิญผู้ปกครองมาร่วมกิจกรรมเท่านั้น และโครงการสอ.ก็เช่นกัน โรงเรียนจัดกิจกรรมเชิญผู้ปกครองมารับนโยบายตามขั้นตอน แต่ไม่ได้เชิญผู้ปกครองมีส่วนร่วมกิจกรรมที่โรงเรียน ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตได้ว่าโรงเรียนจัดสถานที่สำหรับกิจกรรมนันทนาการเท่านั้น และผู้ปกครองจะเข้า-ออกจากโรงเรียนเมื่อเริ่มกิจกรรมและเสร็จสิ้นกิจกรรมทันที ทุกครั้งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์โรงเรียนกับชุมชนอย่างเป็นทางการ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะว่าโรงเรียนควรใช้ประโยชน์จากปัจจัยแวดล้อมสถานที่ตั้งของโรงเรียนอยู่ในชุมชนและใกล้สถาบันชุมชน ซึ่งเป็นศูนย์รวมกิจกรรมทางสังคมเป็นครั้งคราวให้โรงเรียนสามารถพัฒนาความสัมพันธ์โรงเรียนกับชุมชนได้ใกล้ชิดขึ้นในระดับหนึ่ง นอกจากนี้โรงเรียนควรใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชุมชนใกล้โรงเรียน เช่น หอกระจายข่าวที่อ่านหนังสือพิมพ์ของหมู่บ้าน ศาลาอเนกประสงค์ของหมู่บ้าน เป็นศูนย์กลางประชาสัมพันธ์สร้างความรู้ความเข้าใจกับผู้ปกครอง และขอความร่วมมือสนับสนุนกิจกรรมทางการศึกษาและโครงการสอ.

การเตรียมความพร้อมระดับโรงเรียน เมื่อพิจารณาการบริหารงานวิชาการเบื้องต้น
โครงการสอน. พบว่า โรงเรียนมะขามป้อมวิทยา บริหารงานวิชาการเบื้องต้นโครงการสอน.
มากกว่าโรงเรียนพระมงกุฎเกล้าวิทยา สาเหตุหนึ่งเนื่องมาจากโรงเรียนมะขามป้อมวิทยาเข้า
โครงการโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ซึ่งนโยบายของโครงการนี้ส่งเสริมครูทำชุดการ
เรียนด้วยตนเองเบื้องต้นนักเรียนที่ต้องการศึกษาเล่าเรียนและประกอบอาชีพไปพร้อม ๆ กัน
และโรงเรียนยังได้นำชุดการเรียนด้วยตนเองปรับใช้กับการสอนในระบบโรงเรียนด้วย โดย
พ.ศ. 2531 โรงเรียนเชิญวิทยากรภายนอกมาสร้างความเข้าใจให้ความรู้แก่คณะครูในการทำ
ชุดการเรียนด้วยตนเอง ลดบทบาทการสอนหน้าชั้นของครู ระยะแรกแม้จะยังไม่มีความพร้อม
ล้มลุกคลุกคลาน แต่ผู้บริหารก็ให้การสนับสนุนติดตามอย่างต่อเนื่อง จนปัจจุบันครูทำชุดการเรียน
ด้วยตนเองครบทุกรายวิชา สนับสนุนครู-นักเรียนใช้ห้องสมุดเป็นศูนย์การศึกษาค้นคว้าแหล่ง
วิทยาการเบื้องต้น ผู้บริหารจัดงบประมาณให้ห้องสมุดมาก ลดข้อจำกัดการบริหารงานห้องสมุด
ให้มีความคล่องตัวในการบริหาร นำครูบรรณารักษ์ศึกษาดูงานห้องสมุดเขตอำเภอใกล้เคียง
เพื่อพัฒนางานห้องสมุดได้สามารถให้บริการแก่นักเรียนและชุมชน เต็มที่ในระหว่างเวลาเรียน
นอกจากนี้ผู้บริหารยังติดตามครูปรับปรุงวิธีการใช้ การประเมินผลชุดการเรียนสม่ำเสมอทุกปี
สนับสนุนส่งเสริมครูพัฒนาวิธีสอนสู่การใช้ทรัพยากรชุมชน สถานประกอบการแหล่งวิทยาการ
ท้องถิ่น และวิทยากรชาวบ้าน แต่ดูเหมือนการสนับสนุนครูปรับปรุงชุดการเรียนด้วยตนเองและ
พัฒนาวิธีสอนไม่ได้ผลเท่าที่ควร

Kob (อ้างใน Vaizey and Debeauvais, 1969) ศึกษาการมองเห็นของอาชีพครู
และเจตคติครูสู่รูปแบบอาชีพอื่น เขาแสดงให้เห็นความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับระหว่างธรรมชาติการ
สอนให้เป็นอาชีพและบุคลิกทางสังคมต่าง ๆ ของครู ได้แก่ การเป็นแบบอย่าง แรงจูงใจ วิธี
สอน กำเนิดทางสังคมและการฝึกฝนอาชีพ ผู้วิจัยพบว่าผู้บริหารประสบอุปสรรคการสนับสนุนครู
ปรับปรุงการทำชุดการเรียนด้วยตนเองและบุคลากรครูไม่สามารถพัฒนากิจกรรมบทเรียนสู่การ
ใช้ทรัพยากรชุมชน เนื่องจากครูส่วนใหญ่โดยเฉพาะครูบรรจุใหม่ขาดประสบการณ์งานชุมชนและ
ครูพัฒนาชุดการเรียนด้วยตนเองโดยลำพัง ครูขาดการศึกษาดูงานหาประสบการณ์ใหม่ ๆ หรือ
การนำนักวิชาการมาแนะนำความรู้ และให้แนวทางการใช้ชุดการเรียนอย่างเป็นระบบขั้นตอน

ครูจึงพัฒนาชุดการเรียนรู้แบบประสบการณ์เดิม และปรับการใช้ชุดการเรียนรู้ด้วยตนเองคล้ายเป็นแบบฝึกหัดทบทวน อย่างไรก็ตาม ผลการใช้ชุดการเรียนรู้ด้วยตนเองครูส่วนหนึ่งเรียนรู้และเข้าใจว่า ขณะมอบหมายนักเรียนทำชุดการเรียนรู้ด้วยตนเองครูไม่ควรอยู่ควบคุมในชั้นเรียน เพราะนักเรียนจะคอยถามครูให้ช่วยอธิบายและตอบคำถามในการแก้ปัญหาบทเรียนในชุดการเรียนรู้

McClelland (1978) พูดถึงการฝึกฝนนักเรียนในโรงเรียนว่า นักเรียนที่ไม่ถูกฝึกเฉพาะด้านจะมีทักษะกว้างรอบตัวเป็นอิสระแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง แต่นักเรียนกลุ่มที่ครูฝึกฝนมีความคาดหวังของครูเป็นองค์ประกอบ คอยให้คำแนะนำช่วยเหลือ นักเรียนจึงไม่มีความคิดริเริ่มเป็นของตนเอง เมื่อพิจารณาวิธีสอนของครู ส่วนหนึ่งที่ยังคงเข้าใจวัตถุประสงค์และเป้าหมายการใช้ชุดการเรียนรู้ด้วยตนเอง จึงนับได้ว่าครูได้ปรับวิธีสอนให้ชัดเจนขึ้นบนพื้นฐานที่ยังคงให้นักเรียนพึ่งตนเองช่วยเหลือตนเองในการเรียนรู้ นับได้ว่าการพัฒนาบทบาทวิธีสอนของครูที่ชัดเจน และการใช้ชุดการเรียนรู้ด้วยตนเองมีส่วนเอื้อต่อการปลูกฝังนักเรียนมีความคิดริเริ่มเป็นอิสระแก้ปัญหาด้วยตนเอง ซึ่งเป็นคุณลักษณะเอื้อต่อโครงการสอน. ในการเตรียมความพร้อมนักเรียน นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่านโยบายวางแผนการเรียนรู้แบบไม่มีแผนการเรียนรู้ยังมีส่วนเอื้อต่อการสร้างคุณลักษณะนักเรียนในโครงการสอน. กล่าวคือ ผู้บริหารต้องการให้นักเรียนมีโอกาสเลือกเรียนวิชาเลือกทั้งวิชาสามัญและวิชาชีพ เพื่อให้นักเรียนได้ค้นหาความถนัดและความสนใจของตนเอง

Kenneth King (1978) เสนอรายงานการวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาและการประกอบอาชีพอิสระ โดยเสนอให้ผู้วางแผนการศึกษาหันมาพิจารณาทำความเข้าใจกับรูปแบบการเรียนรู้และรูปแบบการทำงานไปด้วยกัน การศึกษาเป็นสิ่งที่ทำให้ได้ภาพชัดเจนของเจตคติและวิธีการสู่เป้าหมายหรือวิธีการให้ได้มาซึ่งทักษะความสามารถ การศึกษาจึงมีอิทธิพลแทรกอยู่ในการทำให้การประกอบอาชีพอิสระทำอย่างไรจึงจะดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง ทำอย่างไรระบบโรงเรียนจึงจะเกี่ยวข้องกับการทำงาน การศึกษาจึงไม่ใช่สาระตรงไปตรงมา นอกจากนี้บลาว (2530) ได้วิเคราะห์ข้อจำกัดของโรงเรียนอาชีวศึกษาว่า การฝึกอาชีพในโรงเรียนภาคปฏิบัติไม่เป็นวิธีการที่ได้ผลในการเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจ การศึกษาสายสามัญหรือการศึกษาด้าน

วิชาการและการฝึกอาชีพทดแทนกันไม่ได้ ตรงกันข้าม การศึกษาสายสามัญจะเป็นพื้นฐานสำหรับการฝึกอาชีพ เมื่อนำแนวคิดมาวิเคราะห์การจัดการเรียนแบบไม่มีแผนการเรียน ผู้บริหารมีวัตถุประสงค์ให้วิชาเลือกทั้งวิชาสามัญและวิชาชีพเป็นวิชาพื้นฐานให้แนวทางกว้าง ๆ แก่นักเรียนได้เรียนรู้ลักษณะธรรมชาติวิชา การเปิดวิชาเลือกบนข้อจำกัดของโรงเรียนด้านวัสดุอุปกรณ์ บุคลากรครูแต่ละสาขาวิชาสามารถสนองความต้องการของนักเรียน เพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า การเรียนวิชาเลือกที่เปิดโอกาสให้นักเรียนเลือกหลากหลายมีส่วนสร้างการตัดสินใจและการแก้ปัญหาของนักเรียนได้รับผิตชอบ เลือกเรียนวิชาต่าง ๆ จนครบตามหลักสูตร นักเรียนมีส่วนช่วยเหลือตนเอง รับผิตชอบตนเองในระดับหนึ่ง แม้ประสบการณ์เรียนวิชาเลือกบนข้อจำกัดวัสดุอุปกรณ์และบุคลากรครูจะมีส่วนทำให้นักเรียนสมหวังบ้าง ผิตหวังบ้าง ก็เป็นไปโดยธรรมชาติของประสบการณ์ชีวิต ดังนั้นการจัดการเรียนแบบไม่มีแผนการเรียนนอกจากจะมีความสอดคล้องกับหลักโครงการสอน. ที่ต้องการให้นักเรียนสามารถปรับความรู้วิชาการวิชาพื้นฐานต่าง ๆ ตามความสนใจ ความถนัดมาประยุกต์ใช้ในภาคปฏิบัติโครงการสอน. แล้ววิธีการจัดนักเรียนได้เรียนวิชาเลือก ยังมีความสอดคล้องกับธรรมชาติของการหาประสบการณ์อาชีพธรรมชาติของประสบการณ์ชีวิตในการสร้างความผิตหวัง สมหวังและมีโอกาสหาทางเลือกอื่น ๆ ซึ่งโครงการสอน. ของกลุ่มที่อำนวยการปฐมนิเทศต่อ เป็นตัวอย่างกลุ่มอาชีพอิสระที่นักเรียนชั้น ม.3 มีโอกาสเตรียมข้อมูลก่อนตัดสินใจเลือกจากปัจจัยทางเลือกหลาย ๆ ทาง และนักเรียนมีความคิดริเริ่มประดิษฐ์เครื่องหยอดเหรียญมีตัวเลขจากความถนัด ความสนใจงานไฟฟ้า ซึ่งนักเรียนได้เรียนวิชาเลือกไฟฟ้าเป็นความรู้พื้นฐานเมื่อชั้น ม.1 และอาศัยนักเรียนประถมศึกษาในชุมชนช่วยลดข้อจำกัดของตนในการทำหน้าที่ขายให้กิจการดำเนินไปอย่างต่อเนื่องกิจการโครงการสอน. ของนักเรียนดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าการศึกษาไม่ใช่สาระตรงไปตรงมา การศึกษามีอิทธิพลแทรกอยู่ในการประกอบอาชีพอิสระในวิธีการสู่เป้าหมาย หรือวิธีการให้ได้มาซึ่งทักษะความสามารถ ทำให้การประกอบอาชีพอิสระทำอย่างไรจึงจะดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง

สำหรับโรงเรียนพระมงกุฎวิทยาลัยนั้น บริหารงานวิชาการเอื้อต่อโครงการ สอน. โรงเรียนมีความพร้อมน้อยกว่า เนื่องจากโรงเรียนเพิ่งได้รับคัดเลือกเข้าโครงการโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา พ.ศ. 2534 โรงเรียนสนับสนุนครูให้ชุดการเรียนเฉพาะกับนักเรียน

โรงเรียนสาขาเท่านั้น ส่วนการสอนยังคงเป็นการสอนในระบบโรงเรียน ครูทำหน้าที่สอนหน้าชั้น และเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ ผู้บริหารไม่สนับสนุนครู ทำชุดการเรียนด้วยตนเองสมบูรณ์เป็นเล่ม โดยให้เหตุผลว่า ชุดการเรียนใช้ประโยชน์ได้ไม่เป็นปัจจุบันเท่ากับการทำเป็นชุด ๆ ล่วงหน้า 1-2 สัปดาห์ซึ่งถือว่าการเตรียมการสอนไปด้วย

Debeauvais (1969) กล่าวถึงระยะเวลาที่ยาวนานของการศึกษาในระบบโรงเรียน กับปัญหาผลผลิตทางการศึกษาที่ครูตอบสนองแก่การศึกษารูปแบบต่าง ๆ มีประเด็นที่ควรพิจารณาคือ ผลที่นักเรียนควรได้รับและการสิ้นเปลืองครู ได้แก่ ความรู้เทคนิคทางทักษะสนองความต้องการ เด็กแล้วหรือยัง เทคนิคการสอนกับการลดระดับความสิ้นเปลืองครู การใช้เวลาการศึกษาบางเวลา การศึกษาเต็มเวลาด้วยความสามารถที่เพิ่มขึ้นหรือผลตอบแทนที่ได้รับ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า เราไม่อาจมั่นใจว่าการทำชุดการเรียนด้วยตนเองล่วงหน้าระยะสั้นก่อนสอน 2 สัปดาห์ จะช่วยครูเตรียมการสอนและใช้ประโยชน์จากชุดการเรียนได้เต็มที่มากกว่าการทำชุดการเรียนสมบูรณ์เป็นเล่ม เราไม่อาจบอกได้ว่า การทำชุดการเรียนด้วยตนเองจะช่วยเพิ่มหรือลดภาระครู การสิ้นเปลืองครู ผู้วิจัยคิดว่าประสิทธิภาพการใช้ชุดการเรียนด้วยตนเองขึ้นอยู่กับเทคนิควิธีสอน ประสพการณ์สอนของครูในการให้นักเรียนได้รับประโยชน์และได้รับความรู้ในสิ่งที่เรียนมากที่สุดต่างหาก การประเมินผลจึงควรประเมินที่ผู้เรียน ซึ่งสามารถสะท้อนถึงคุณภาพการสอนของครูว่านักเรียนสามารถนำความรู้ ประสพการณ์ที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ได้เท่าใดต่างหาก นอกจากนี้ การทำชุดการเรียนด้วยตนเองล่วงหน้า 1-2 สัปดาห์ ยังสะท้อนให้เห็นวิธีบริหารงานและวิธีการทำงานของครูว่าผลผลิตทางการศึกษา นอกจากครูต้องทำงานตอบสนองการศึกษารูปแบบต่าง ๆ แล้ว ครูยังต้องทำงานตอบสนองนโยบายผู้บริหาร โดยผู้บริหารใช้วิธีสัมตัวอย่างในการพิจารณาชุดการสอนแต่ละวิชาเป็นระยะ ๆ ทำให้ครูขาดอิสระในการทำงาน

นอกจากนี้ โรงเรียนยังจัดนักเรียนเลือกเรียนตามแผนการเรียนตั้งแต่ชั้น ม.1 โรงเรียนจัดสอนวิชาสามัญวิชาพื้นฐานและจัดสอนนักเรียนแผนการเรียนคณิต-อังกฤษ ส่วนนักเรียนแผนการเรียนวิชาชีพ คหกรรม อุตสาหกรรมและเกษตร โรงเรียนประสานงานวิทยาลัยการอาชีพสระบุรีจัดนักเรียนทั้งหมดเรียนวิชาชีพวิชาเลือกมาตั้งแต่ ปี 2528 เนื่องจากโรงเรียนมีครูวิชาชีพ

เพียงคนเดียวและวิทยาลัยการอาชีพสระบุรีก็มีวัตถุประสงค์ตั้งขึ้น เพื่อลดข้อจำกัดโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษาด้านการสอนวิชาชีพ ตามหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพมัธยม (ปชม.) พ.ศ. 2524 จนถึงปัจจุบัน ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษาบางโรงเรียนส่งนักเรียนมาเรียนที่วิทยาลัยการอาชีพ ครูวิชาชีพในโรงเรียนที่มีอยู่ปรับบทบาทและหน้าที่ตนอย่างไร เพราะดูประหนึ่งว่าเกิดการ ทำงานที่ซ้ำซ้อนและเกิดการว่างงานแอบแฝง สำหรับโรงเรียนพระมงกุฎวิทยาลัยนั้นมีครูวิชาชีพเพียงคนเดียว ครูเกษตรปรับบทบาทตนทำหน้าที่ประสานงานทั่วไปกับหน่วยงานต่าง ๆ ภายนอก และทำหน้าที่สอนวิชาบังคับวิชาพื้นฐานการงานอาชีพ เป็นครูหัวหน้าโครงการ สอธ. และหัวหน้างานต่าง ๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย นอกจากนี้เมื่อวิเคราะห์การสอนของครูวิทยาลัยการอาชีพพบว่า วิทยาลัยการอาชีพเป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการสอนในระบบโรงเรียนที่ดำเนินการสอนบนศักยภาพของครูเป็นหลัก ทั้ง ๆ ที่ตระหนักและรู้ว่ามีข้อจำกัด เพราะครูวิชาชีพในแต่ละสาขามีจำกัด วัสดุอุปกรณ์และเครื่องมือเครื่องจักรมีงานมีจำกัด ไม่สามารถสนองความต้องการของนักเรียนแต่ละโรงเรียนที่มีจำนวนนักเรียนมากมายหลากหลายแตกต่างกัน อีกทั้งวิธีสอน เทคนิคการสอน ครูได้รับการขัดเกลาทางวิชาชีพจากสถาบันการศึกษาซึ่งส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในส่วนกลาง ทำให้เราไม่อาจมั่นใจได้ว่า ครูสามารถจัดกิจกรรมการสอนวิชาชีพได้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น นอกจากนี้เมื่อเชื่อมโยงความรู้วิชาชีพของนักเรียนโรงเรียนพระมงกุฎวิทยาลัยกับการเรียนในระบบโรงเรียนและการส่งเสริมโครงการ สอธ. ผลการวิจัยพบว่าการเรียนวิชาการกับวิชาชีพคนละแห่งมีส่วนทำให้ครูในระบบโรงเรียนไม่ได้รับรู้พัฒนาการความสามารถของนักเรียนด้านวิชาชีพ การขาดช่วงรอยต่อของการรับรู้พัฒนาการเรียนของนักเรียนด้านวิชาชีพเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้โรงเรียนพระมงกุฎวิทยาลัยไม่สามารถเสริมประสบการณ์ความรู้พื้นฐานวิชาการงานอาชีพในภาคปฏิบัติสู่โครงการ สอธ. โดยครูยังคงส่งเสริมนักเรียนหารายได้ตามความรู้ความเข้าใจของครูเป็นหลัก นอกจากนี้ ครูยังทำหน้าที่กระตุ้น ติดตามแก้ปัญหา สนับสนุนช่วยเหลือลดข้อจำกัดของนักเรียนให้สามารถทำหน้าที่ขายได้เท่านั้น ดังนั้นการส่งเสริมโครงการ สอธ. กลุ่มต่าง ๆ จึงมีความแตกต่างกันในรายละเอียดเพื่อวัตถุประสงค์และเป้าหมายต่าง ๆ ทั้งนี้ครูส่วนใหญ่มุ่งสนองระบบบริหารที่มีการติดตามอย่างเป็นระบบให้ครูสามารถรายงานผลการปฏิบัติได้ในระดับหนึ่ง และมุ่งให้นักเรียนมีประสบการณ์หารายได้ ผลที่นักเรียนได้รับจากการตอบสนองวิธีส่งเสริมอาชีพกับความสามารถที่เพิ่มขึ้น

ของนักเรียนจึงดูเหมือนจะมีความสำคัญเป็นอันดับรองลงไป ดังนั้นการสอนในระบบโรงเรียนแบบเก่าที่มีครูเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ การจัดการเรียนแบบมีแผนการเรียนและจัดนักเรียนแผนการเรียนวิชาชีวะแยกออกไปเรียนกับสถาบันฝึกอาชีพภายนอกโดยครูในระบบโรงเรียนยังคงทำหน้าที่เสริมประสบการณ์อาชีพในภาคปฏิบัติ ย่อมเป็นวิธีการที่ไม่ได้ผล เพราะครูไม่เห็นพัฒนาการความสามารถด้านอาชีพของนักเรียน การเรียนในระบบโรงเรียนกับการเรียนวิชาชีวะขาดการประสานประสบการณ์เรียนรู้เพื่อเสริมประสบการณ์ตามความถนัด ความสนใจและความสามารถของนักเรียน

นโยบายของขบข่ายกิจกรรม สอว. โรงเรียนมะขามเฒ่าวิทยาคม เน้นการดำเนินโครงการภาคปฏิบัติทั้งใน-นอกระบบโรงเรียน ครูส่วนใหญ่ยอมรับว่าโรงเรียนส่งเสริมกิจกรรมสนองนโยบายทุกงาน/โครงการ แต่การประเมินมาตรฐานโรงเรียนที่ผ่านมามีต่ำกว่าโรงเรียนอื่นในบางด้าน ทั้งนี้เป็นเพราะไม่มีหลักฐาน ดังนั้น ภาคเรียนที่ 1/2534 ผู้บริหารพยายามสนับสนุนครูทำเอกสารหลักฐานเขียนโครงการ สอว. จัดบันทึกข้อเสนอแนะความรู้ที่ได้จากการทำโครงการอย่างเป็นระบบขั้นตอนและถ่ายภาพประกอบการสรุปทุกงาน/โครงการ

เมื่อนำแนวคิดของ Floud and Halsey (อ้างใน Vaizey and Debeauvais, 1969) ที่กล่าวว่าในสังคมอุตสาหกรรมใหม่ อาชีพครูเป็นชนชั้นกลางใหม่ของสังคมที่ได้รับความไว้วางใจจากสังคมให้ทำหน้าที่สอน การสอนของครูระดับต่าง ๆ ยังมีความแตกต่างในรายละเอียดเพื่อเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ต่าง ๆ นักสังคมวิทยาสนใจบทบาทครูในฐานะผู้ถ่ายทอดยืนอยู่บน 2 โลกที่เชื่อมโยงระหว่างเด็กผู้ได้รับการศึกษากับการตอบสนองความต้องการของผู้ใหญ่ในบริบทที่กว้างกว่า สามารถวิเคราะห์การทำงานของครูในปัจจุบันได้ว่าครูไม่สามารถจัดประสบการณ์ความรู้ซึ่งเป็นมติเดียวของการให้ความรู้เท่านั้น ครูยังต้องวางแผนการทำงานเขียนเอกสาร หลักฐาน สรุปประเมินผลแต่ละงาน/โครงการ ถ่ายภาพเป็นเอกสารหลักฐานเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริหารและผู้เกี่ยวข้องในบริบทที่กว้างกว่า ดังนั้นการพัฒนารูปแบบครูในการทำงานเพื่อเชื่อมโยงระหว่างนักเรียนผู้ได้รับการศึกษากับการตอบสนองความต้องการของผู้ใหญ่ โรงเรียนจำเป็นต้องอาศัยเวลาในการปลูกฝังลักษณะนิสัยการทำงานแก่ครู

จำเป็นต้องอาศัยผู้มีประสบการณ์ความรู้มาให้คำแนะนำ เป็นตัวอย่างให้เห็นประโยชน์ของ
การทำเอกสารหลักฐานช่วยการทำงานเป็นระบบขั้นตอนชัดเจนขึ้นอย่างไร เพื่อครูได้เกิด
แนวคิดที่สามารถพัฒนางานของตนนอกเหนือจากหน้าที่นักปฏิบัติ ครูได้ทำหน้าที่ของนักวิชาการ
เพื่อพัฒนางานได้อย่างสร้างสรรค์

ส่วน โรงเรียนพระมงกุฎวิทยาลัยผู้บริหารเน้นความถูกต้องตามระเบียบราชการ เน้น
การทำเอกสารหลักฐานชัดเจนและเน้นการสร้างความรู้ความเข้าใจโครงการ สอธ. แก่
ครู-นักเรียนอย่างเป็นระบบขั้นตอนสามารถวิเคราะห์ได้ว่า การที่ผู้บริหารเน้นความถูกต้องตาม
ระเบียบราชการนั้น สาเหตุหนึ่งเกิดจากผู้บริหารยอมรับว่าการบริหารเงินของทางราชการใน
โครงการ สอธ. 70,000 บาท ผู้บริหารมีความหนักใจ เพราะโรงเรียนจะต้องทำเอกสาร
หลักฐานชัดเจน บริหารการใช้เงินตามนโยบาย อีกสาเหตุหนึ่งผู้บริหารเกิดความเครียดในการ
รายงานผลการดำเนินโครงการแต่ละครั้ง โดยให้เหตุผลว่า การรายงานผลการดำเนินโครง
การเหมือนดาบ 2 คม รายงานผลเร็วถูกกล่าวหาว่าทำงานไม่รัดกุมชัดเจน รายงานผลช้าถูก
ตำหนิไม่ทันการณ์ จึงเห็นได้ว่าการบริหารงานผู้บริหารยืนอยู่บน 2 โลกที่เชื่อมโยงระหว่าง
การบริหารงานครูให้เกิดความคัมชัดในการปฏิบัติและ เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ใหญ่ใน
บริบทที่กว้างกว่าในการเขียนรายงานผลการดำเนินงาน โรงเรียนมีหน้าที่ต้องบริหาร
งานราชการสนองนโยบายทุกงาน/โครงการในขณะที่โรงเรียนมีข้อจำกัดและปัจจัยสนับสนุน
แต่ละงาน/โครงการแตกต่างกัน อย่างไรก็ตามการสนองนโยบายทางราชการที่ยึดถือการทำ
เอกสารหลักฐาน การสรุปประเมินผลและการรายงานเป็นหลัก ทำให้โรงเรียนต้องสนับสนุนทุก
งาน/โครงการตามนโยบาย เพื่อสามารถรายงานผลการดำเนินงานได้ในระดับหนึ่ง และครู
โรงเรียนพระมงกุฎวิทยาลัยเป็นตัวอย่างของโรงเรียนที่สามารถสนองนโยบายราชการในการติด
ตามประเมินทุกงาน/โครงการ โรงเรียนสามารถสนับสนุนครูทำเอกสารหลักฐานมีความพร้อม
จะได้รับการประเมินตลอดเวลาในการแสดงผลงานแก่คณะครูที่มาศึกษาดูงานหรือแก่คณะกรรมการ
ประเมินผลกลุ่มต่าง ๆ นอกจากนี้การที่โรงเรียนพระมงกุฎวิทยาลัยเน้นการสร้างความรู้ความเข้าใจโครงการ สอธ. ความรู้การประกอบการและการทำเอกสารหลักฐานตามขั้นตอน เราไม่
อาจมั่นใจว่าครูสามารถเชื่อมโยงหลักวิชาความรู้และส่งเสริมการทำเอกสารหลักฐานสามารถ

ช่วยส่งเสริมนักเรียนดำเนินโครงการภาคปฏิบัติชัดเจนขึ้น เพราะผลการวิจัยพบว่าประสบการณ์ความรู้ การทำเอกสารหลักฐานและการปฏิบัติ แยกกันเป็นส่วน ๆ ครูสามารถทำเอกสารหลักฐานตามขั้นตอนเสนอผู้บริหารและรายงานผลการดำเนินงานแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ในระดับหนึ่ง แต่ครูยังไม่สามารถเชื่อมโยงประสบการณ์ความรู้หลักวิชาเข้าในการปฏิบัติได้อย่างแท้จริง ครู-นักเรียนยังคงใช้ประสบการณ์โครงการหารายได้มาส่งเสริมการปฏิบัติในโครงการอาชีพอิสระ

การใช้ชุมชนมีส่วนร่วมโครงการ สอ. โรงเรียนมะขามป้อมวิทยา ส่งเสริมการศึกษาอาชีพโดยนำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมหลาย ๆ ทาง นอกจากนโยบายโครงการ สอ. ที่เปิดกว้างให้เกิดกิจกรรมทั้งใน-นอกระบบโรงเรียนแล้ว การเตรียมความพร้อมนักเรียนสำรวจข้อมูลก่อนตัดสินใจเลือกอาชีพ การคิดกิจกรรมอาชีพยังมีส่วนให้นักเรียนนำทรัพยากรชุมชนสถานประกอบการชุมชน ผู้ปกครองและคนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมตามธรรมชาติของความสัมพันธ์ทางสังคมในชีวิตประจำวัน นักเรียนต้องมีความสัมพันธ์กับคนกลุ่มต่าง ๆ นอกจากนี้โครงการโรงเรียนสู่ชุมชนยังเป็นอีกทางหนึ่งในการสร้างความรู้ความเข้าใจแก่ชุมชนให้สนับสนุนการศึกษาโครงการอาชีพอิสระซึ่งภาคเรียนที่ 1/2534 โรงเรียนสามารถขอความร่วมมือจากชุมชนได้ในระดับหนึ่งและวิทยากรชาวบ้านที่มาช่วยสอนอาชีพในระบบโรงเรียนก็มีส่วนช่วยเหลือให้คำปรึกษาแก่นักเรียนด้วย ผู้วิจัยพบว่าประสบการณ์ใช้วิทยากรชาวบ้านที่ผ่านมาโรงเรียนไม่ได้วางแผนนำวิทยากรชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมสนับสนุนการศึกษาชัดเจน โรงเรียนเพียงแต่มอบหมายวิทยากรชาวบ้านสาธิตวิชาชีพเป็นครั้งคราวและจัดให้สอนแทนครู เกษตรช่วงที่ต้องออกสอนโรงเรียนสาขาเป็นครั้งคราวเท่านั้น โรงเรียนมอบหมายวิทยากรชาวบ้านดูแลและพัฒนาเรือนเพาะชำอย่างชัดเจน วิทยากรชาวบ้านเข้าใจสถานภาพและบทบาทตนว่าไม่มีวิชาความรู้วุฒิบัตรทางการศึกษาแต่มีความรู้ประสบการณ์ จำเป็นที่ตนต้องสร้างผลงานให้ครู-นักเรียนเห็นในระดับหนึ่ง ดังนั้นภาคเรียนที่ 1/2534 วิทยากรชาวบ้านพยายามสร้างผลงานการเพาะกล้าไม้ในเรือนเพาะชำบนประสบการณ์ความสามารถของตน เพื่อสนองความต้องการผู้บริหารในงานพัฒนาสถานที่ของโรงเรียนในขณะเดียวกันต้องการให้ผลงานของตนเป็นที่ยอมรับของครู-นักเรียนในระดับหนึ่ง ผลงานของวิทยากรชาวบ้านในเรือนเพาะชำประกอบกับการได้เข้าสอน

ในบางคาบ มีส่วนทำให้นักเรียนที่สนใจงานวิชาชีพเกษตรเป็นส่วนตัว ได้ใช้เวลาว่างพูดคุยซักถามผลงานที่พบเห็นนักเรียนบางคนสงสัยเกี่ยวกับการนำทฤษฎีความรู้ไปปฏิบัติที่บ้านแล้วเกิดปัญหา นักเรียนไม่สามารถซักถามจากครูผู้สอนได้เนื่องจาก ครูเกษตรมีงานมากและต้องออกสอนที่โรงเรียนสาขา รวมถึงครูเกษตรวิทยาลัยเกษตรเพชรบูรณ์มาสอนเดือนละครั้ง นักเรียนไม่มีโอกาสซักถามข้อสงสัยในทันที ดังนั้นวิทยากรชาวบ้านจึงมีบทบาทเข้ามาช่วยทำหน้าที่ให้คำปรึกษาแนะนำ เสริมบทบาทครูเกษตรได้มาก

Bowman (1961) พูดถึงความสัมพันธ์ของการศึกษากับส่วนอื่น ๆ ของสังคมในระดับจุลภาคว่า ความสัมพันธ์โรงเรียนกับชุมชนในการให้ความรู้แก่เยาวชนมี 2 ลักษณะคือ ความรู้ทางวิชาการ (Knowledge) เป็นการให้ความรู้โดยมีโรงเรียนเป็นแหล่งวิทยากร มีครูฝึกทักษะความชำนาญเฉพาะตามหลักวิชาทำหน้าที่อบรมสั่งสอนถ่ายทอดความรู้ ส่วนความรู้เชิงเทคนิค (Know How) เป็นการนำแหล่งวิทยากรความรู้ของโรงเรียนประสานร่วมกับชุมชน เพราะชุมชนก็มีวิทยากรความรู้ในส่วนที่เป็นวิถีการดำรงชีวิตในชุมชนที่เกิดจากการเรียนรู้ทำความเข้าใจและปรับให้เข้ากับสภาพแวดล้อม วิทยากรธรรมชาติสังคมและวัฒนธรรมที่ชุมชนมีอยู่ แนวคิดนี้สามารถนำมาวิเคราะห์บทบาทวิทยากรชาวบ้านในการสอนให้ความรู้ได้ว่า การที่โรงเรียนมอบวิทยากรชาวบ้านรับผิดชอบทำหน้าที่สอนหน้าชั้นเรียนคล้ายกับรูปแบบที่ครูดำเนินการสอนทั่วไปในโรงเรียน เป็นการนำวิทยากรชาวบ้านเข้ามาอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ต้องการให้วิทยากรชาวบ้านพัฒนาบทบาทตนตามรูปแบบการสอนในระบบโรงเรียนมีหนังสือแบบเรียน มีจุดประสงค์การเรียนรู้ให้เตรียมการสอนล่วงหน้า ซึ่งวิทยากรชาวบ้านพยายามพัฒนาบทบาทตนตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย แม้ครูจะยอมรับประสบการณ์ความรู้ของชาวบ้าน แต่ครูก็ไม่มั่นใจในวิธีสอนวิธีถ่ายทอดความรู้ทางวิชาการ Knowledge เนื่องจากวิทยากรชาวบ้านมีบุคคลิกเคร่งขรึม น่าเสียการสอนราบเรียบ คมขื่นเรียนไม่ได้ผล แต่เมื่อวิเคราะห์บทบาทวิทยากรชาวบ้านในการให้ความรู้เชิงเทคนิค (Know How) คำแนะนำแก่นักเรียนเฉพาะบางคนตามความสนใจ วิทยากรสามารถตอบปัญหาข้อสงสัยของนักเรียนอย่างไม่เป็นทางการ มีวิถีถ่ายทอดความรู้ที่สัมพันธ์กับประสบการณ์เดิม สภาพแวดล้อมตามธรรมชาติและวัฒนธรรมสังคมที่ตนเคยชิน ทำให้วิทยากรชาวบ้านพัฒนาบทบาทตนในการให้ความรู้และสนับสนุนการศึกษาอาชีพชัดเจนขึ้น และ

หลังจากการได้รับประสบการณ์ความรู้จากวิทยากรชาวบ้าน นักเรียนมีส่วนชักจูงวิทยากรชาวบ้านสู่ชุมชน ในการให้ความรู้คำแนะนำแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับผู้ปกครองในระดับหนึ่ง

ส่วนโรงเรียนพระมงคลวิทยา แม้โรงเรียนจะสามารถนำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการศึกษาเลือกขอความช่วยเหลือคนในชุมชนแต่ละกลุ่มตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายประสบความสำเร็จทุกครั้ง แต่โดยทั่วไปแล้วเป็นการมีส่วนร่วมสนับสนุนทุนทรัพย์และแรงงานเป็นส่วนใหญ่ แม้ผู้ปกครองและคนในชุมชนจะให้ความร่วมมือการจัดกิจกรรมที่โรงเรียนค่อนข้างมาก แต่กิจกรรมที่เกิดขึ้นได้คนมาร่วมงานตามหน้าที่ บางครั้งโรงเรียนร่วมกิจกรรมกับชุมชนและสถาบันในชุมชนจะเป็นการแบ่งงานกันทำแยกกันคนละกลุ่มตามการปฏิบัติที่เคยให้ความร่วมมือกันมาและประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าการดำเนินกิจกรรมไม่ได้รับข้อเสนอแนะแลกเปลี่ยนประสบการณ์จากบุคคลหลาย ๆ ฝ่าย เป็นการช่วยเหลืองานชุมชนตามหน้าที่ทำให้ได้งานแต่ขาดการพัฒนาได้คนมาร่วมงานแต่ไม่ได้คนมาร่วมใจ เชื่อมโยงไปถึงการจัดประสบการณ์อาชีพของโรงเรียนที่ผ่านมา เป็นการสนับสนุนกิจกรรมอาชีพที่โรงเรียนเป็นหลัก แม้ครูทุกคนจะมีส่วนร่วมจัดประสบการณ์อาชีพแก่นักเรียนอย่างต่อเนื่อง แต่เนื่องจากครูขาดประสบการณ์ในการทำความเข้าใจ เข้าถึงชุมชนและใช้ประโยชน์จากชุมชนในการมีส่วนร่วมให้การศึกษาตามประสบการณ์ธรรมชาติทางอาชีพของคนในชุมชน ทำให้ครูหัวหน้าโครงการคณะกรรมการดำเนินงานและครูที่ปรึกษาไม่เข้าใจวัตถุประสงค์เป้าหมายโครงการ สอศ. ครูไม่สามารถใช้ประโยชน์ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจทรัพยากรชุมชนให้เกิดประโยชน์แก่การสนับสนุนโครงการ สอศ. ภาคปฏิบัติได้อย่างแท้จริง ข้อมูลที่ได้จึงเป็นเพียงเอกสารหลักฐานที่โรงเรียนดำเนินการตามขั้นตอนโครงการ สอศ. สรุปผลเสนอผู้บริหารเท่านั้น นอกจากนี้ครูส่วนหนึ่งยังมีความเห็นว่าการนำวิทยากรชาวบ้านเข้ามาสนับสนุนโครงการ สอศ. ภายใต้อาชีพรับผิดชอบของครูที่จัดหาวิทยากรชาวบ้านมา ครูมองว่าเป็นภาระมากกว่าหน้าที่เพราะการส่งเสริมกิจกรรมโครงการ สอศ. ไม่ใช่งานในหน้าที่หลักและครูมีความเห็นว่าโครงการส่งเสริมโครงการ สอศ. ในชุมชนเป็นไปไม่ได้ เพราะกิจกรรมอาชีพในโรงเรียนครูยังต้องเด็วเชิญนักเรียนทำ ถ้ากิจกรรมอาชีพเกิดในชุมชนไม่อยู่ในสายตาครูผู้ปกครองทำให้การกระตุ้นติดตามลำบาก

ในเรื่องอำนาจครูและโรงเรียนในการสอนเรื่องอาชีพ โรงเรียนไม่ใช่เป็นเพียงสถาบันเดียวที่ให้การศึกษา เพราะชีวิตประจำวันนักเรียนต้องเข้าไปมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับคนในสังคมหลายกลุ่มและคนกลุ่มอื่น หรือสถาบันอื่นได้ทำหน้าที่ให้การศึกษาด้วย โรงเรียนจึงเป็นเพียงสถาบันหนึ่งในสังคมเท่านั้นที่ให้การศึกษา ครูหรือนักการศึกษาบางกลุ่มมักคิดว่าโรงเรียนมีบทบาทและอำนาจอันชอบธรรมที่จะจัดการศึกษาให้แก่เด็กเท่านั้น โดยมองข้ามบทบาทและหน้าที่ของสถาบันและคนกลุ่มอื่น ๆ ในสังคม ความคิดความเชื่อลักษณะนี้ Wax เรียกว่า อุดมการณ์ว่าด้วยความว่างเปล่า (ทางความคิด) (Vacuum Ideology) จากกรอบแนวคิดนี้สามารถวิเคราะห์ได้ว่า นอกจากการสอนในระบบโรงเรียนแบบเก่าที่ครูเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้มีส่วนทำให้ครูส่งเสริมโครงการ สอ. ด้วยตนเองเป็นหลักแล้ว การขาดประสบการณ์ทำความเข้าใจชุมชนมีส่วนทำให้ครูมองไม่เห็นช่องทางการส่งเสริมอาชีพในชุมชน ครูถือเป็นอำนาจชอบธรรมที่ตนจะทำหน้าที่จัดการศึกษาให้แก่เด็กเท่านั้น ดังนั้นโรงเรียนมะขามป้อมวิทยามีความพร้อมในการเตรียมการครู นักเรียนใช้ทรัพยากรชุมชนมากกว่าโรงเรียนพระมงกุฎวิทยาลัย

การปฏิบัติดำเนินกิจกรรมของนักเรียนโครงการ สอ. นักเรียนโรงเรียนมะขามป้อมวิทยามีความพร้อมปฏิบัติกิจกรรมโครงการ สอ. มากกว่าโรงเรียนพระมงกุฎวิทยาลัย เพราะการบริหารงานวิชาการในระบบโรงเรียนต่อชุมชน ประสบการณ์ครูในการทำงานร่วมกับชุมชน ประสบการณ์ส่งเสริมอาชีพและนโยบายโครงการ สอ. ระดับโรงเรียนมีส่วนเกี่ยวข้องกับการกำหนดนโยบายแนวปฏิบัติ วิธีเตรียมความพร้อมนักเรียนในการเตรียมข้อมูลก่อนตัดสินใจเลือกอาชีพ คิดกิจกรรมอาชีพที่สัมพันธ์กับรากฐานเดิมของนักเรียนในชนบท ผู้ปกครองและคนในชุมชนมีส่วนร่วมช่วยเหลือให้คำปรึกษาการตัดสินใจเลือกอาชีพที่สัมพันธ์กับทรัพยากรชุมชน ตามความถนัด ความสนใจของนักเรียน แม้ว่าโรงเรียนมะขามป้อมวิทยาสงครามจะสามารถเตรียมความพร้อมนักเรียนสอดคล้องกับกรอบแนวคิดที่คณะกรรมการการศึกษาของอินเดียได้เสนอจากการสำรวจการจัดประสบการณ์อาชีพในโรงเรียนของประเทศอินเดีย ครั้งที่ 3 ปี ค.ศ. 1977 ว่า การศึกษาควรให้เด็กทุกคนมีประสบการณ์วิชาชีพที่หลากหลายในการปฏิบัติตามธรรมชาติ จากสิ่งที่พบในชีวิตประจำวันที่ตรงกับความต้องการและอาชีพของสังคม โดยสามารถนำการศึกษาสายสามัญมาปรับใช้ได้ การศึกษาจะมีความหมายขึ้นอยู่กับการศึกษาที่ก้าวหน้าและอาชีพที่เหมาะสม ผลการ

วิจัยยังพบอีกว่า การให้อิสระนักเรียนเตรียมความพร้อมเป็นอิสระตามธรรมชาติบนความพร้อมของนักเรียนแต่ละกลุ่มที่ต่างกัน กิจกรรมอาชีพที่เกิดขึ้นก่อนมีส่วนกระตุ้นกิจกรรมที่ยังไม่เริ่มดำเนินการให้เร่งดำเนินการบนความรับผิดชอบที่มีอยู่ร่วมกัน กิจกรรมอาชีพอิสระส่วนใหญ่เกิดขึ้นตามประสบการณ์ธรรมชาติ ตามความเข้าใจของนักเรียนแต่ละคน ที่มีโดยโรงเรียนยังมีได้ส่งเสริมให้นักเรียนนำหลักวิชาการประกอบการและหลักการวางแผนการทำงาน การทำเอกสารหลักฐานประกอบการปฏิบัติอย่างเป็นระบบขั้นตอน แต่ก็นับได้ว่านักเรียนส่วนหนึ่งได้รับประสบการณ์ตามธรรมชาติในระดับหนึ่ง การหาประสบการณ์อาชีพอิสระจำเป็นที่โรงเรียนต้องใช้เวลาสนับสนุนอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่องในการแทรกประสบการณ์ความรู้หลักวิชาเข้ากับประสบการณ์ตามธรรมชาติ ซึ่งครูและชุมชนควรมีส่วนสนับสนุนกิจกรรมอย่างสอดคล้องเหมาะสมให้นักเรียนรู้จักนำประสบการณ์เดิมมาใช้แก้ปัญหาที่ทางเลือกหลาย ๆ ทาง เพื่อการส่งเสริมโครงการ สอ. ได้พัฒนาขึ้นในอีกระดับหนึ่ง นอกจากนี้ผลการวิจัยยังพบว่าขณะดำเนินกิจกรรมนักเรียนแต่ละกลุ่มสามารถใช้เวลาดำเนินกิจกรรมไม่มีผลกระทบต่อการเรียน

Kob ศึกษาการมองตนเองอาชีพครูและเจตคติสู่รูปแบบอาชีพอื่น เขาแสดงให้เห็นความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับระหว่างธรรมชาติการสอนให้เป็นอาชีพและบุคลิกทางสังคมต่าง ๆ ของครู ได้แก่ การเป็นแบบอย่าง แรงจูงใจ วิธีสอน กำเนิดทางสังคมและการฝึกฝนอาชีพ (Kob อ้างถึงใน Valtzy and Debeaubais, 1969) สามารถนำกรอบแนวคิดมาวิเคราะห์กับการใช้เวลาดำเนินกิจกรรมโครงการ สอ. ของนักเรียนโรงเรียนมะขามป้อมวิทยาได้ว่า ผลงานการส่งเสริมกลุ่มหารายได้เลี้ยงปลาของครูหัวหน้าโครงการมีกิจกรรมอาชีพเป็นรูปธรรม มีรายได้ สามารถเป็นแรงจูงใจนักเรียนส่วนหนึ่งได้เห็นช่องทางการใช้ทรัพยากรในระบบโรงเรียน เห็นช่องทางอาชีพได้ทดลองหาประสบการณ์ที่บ้านดูบ้าง นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังพบว่าหน้าที่ครูหัวหน้าโครงการและคณะกรรมการดำเนินงานใช้นอกเวลาเรียนเตรียมความพร้อมนักเรียนตามขั้นตอน ความเสียสละของครูวิชาชีพในการทำงาน ซึ่งบางครั้งครูออกนอกเขตกิจกรรมโครงการ สอ. ในชุมชน สำหรับนักเรียนที่มีปัญหาขอคำปรึกษาแนะนำให้ครูช่วยเหลือเป็นครั้งคราว ยังมีส่วนเกี่ยวข้องกับ การเป็นแบบอย่างการส่งเสริมนักเรียนทำกิจกรรมอาชีพไม่ให้มีผลกระทบต่อการเรียนในระบบโรงเรียน

ส่วนโรงเรียนพระมงกุฎวิทยาลัยนั้น นักเรียนมีความพร้อมปฏิบัติกิจกรรมโครงการ สอว. น้อยกว่า เพราะประสบการณ์ส่งเสริมโครงการหารายได้ในระบบโรงเรียน การบริหารงานวิชาการในระบบโรงเรียนเอื้อต่อการส่งเสริมครูเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ นอกจากนี้การที่ครูขาดประสบการณ์ส่งเสริมการศึกษาอาชีพในชุมชนทำให้ครูมองไม่เห็นช่องทางการใช้ทรัพยากรชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมทางการศึกษาทำให้โรงเรียนมีส่วนร่วมเตรียมความพร้อมนักเรียนตั้งแต่เริ่มต้น ในการกำหนดเงื่อนไขการรวมกลุ่ม การคิดกิจกรรมอาชีพ ผลการวิจัยยังพบว่าระบบวิธีบริหาร ติดตามการดำเนินงานตามขั้นตอน การจัดคาบหารายได้ 1 คาบ/สัปดาห์ให้ครูพบนักเรียนอย่างเป็นทางการ มีส่วนทำให้ครูต้องเร่งนักเรียนดำเนินกิจกรรมภาคปฏิบัติทำหน้าที่กระตุ้น เร่งการดำเนินกิจกรรมของนักเรียน ลดข้อจำกัดของนักเรียน แก้ปัญหาเป็นระยะ ๆ และสนับสนุนนักเรียนให้สามารถดำเนินกิจกรรมได้ในระดับหนึ่ง

McClelland (1987) พูดถึงการฝึกฝนนักเรียนในโรงเรียนว่า การที่ครูให้นักเรียนปฏิบัติตามครูด้วยวิธีต่าง ๆ คล้ายเป็นการปูพื้นฐานไว้ก่อนแล้วนักเรียนค่อย ๆ ซึมซาบทำตามด้วยวิธีที่ดีกว่า เป็นการเข้าใจผิด นักเรียนที่ไม่ถูกฝึกเฉพาะด้านจะมีทักษะกว้างรอบตัว เป็นอิสระมีแนวทางปฏิบัติที่ยาวนานกว่า แก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง แต่นักเรียนกลุ่มที่ครูฝึกฝนมีความคาดหวังของครูเป็นองค์ประกอบ คอยให้คำแนะนำช่วยเหลือ นักเรียนจึงไม่มีความคิดริเริ่มเป็นของตนเอง การฝึกฝนที่มีเป้าหมาย ระดับความสามารถจะเพิ่มในระดับหนึ่งระยะแรก ๆ เท่านั้น การให้เพิ่มสูงขึ้นในเวลาต่อ ๆ มาขึ้นอยู่กับปัจจัยภายนอก การฝึกฝนจึงทำให้การทำงานอย่างต่อเนื่องเป็นไปได้ยาก เพราะผู้ได้รับการฝึกฝนเป็นตัวแปรที่ถูกควบคุม ครูมีเป้าหมายให้ผู้ฝึกฝนเป็นไปตามความคาดหวัง สามารถนำกรอบแนวคิดนี้มาวิเคราะห์การปฏิบัติดำเนินกิจกรรมของนักเรียนโรงเรียนพระมงกุฎวิทยาลัยได้ว่า การที่ครูหาทางสนับสนุนช่วยเหลือ ลดข้อจำกัดของนักเรียน เพื่อให้นักเรียนสามารถปฏิบัติดำเนินกิจกรรมได้ในระดับหนึ่ง ครูมีส่วนร่วมดำเนินกิจกรรมคล้าย ๆ กับเป็นการปูพื้นฐานไว้ก่อนเพื่อเป็นแนวทางให้นักเรียนปฏิบัติตาม ในการปฏิบัติ นั้นมีความคาดหวังของครูเป็นองค์ประกอบ นักเรียนไม่เกิดความรู้สึกว่ากิจการเป็นของตนเอง นักเรียนส่วนใหญ่ทำกิจกรรมเมื่อได้รับการกระตุ้นติดตามและหยุดกิจการเป็นระยะ ๆ สาเหตุหนึ่งเพราะ เป็นวิธีการปรับตัวของกิจการค้าขายในระบบโรงเรียนที่กลุ่มกิจการค้าขายมี

มาก ตลาดในโรงเรียน อำนาจการซื้อของนักเรียนมีจำกัด อีกสาเหตุหนึ่งเกิดจากนักเรียนบางกลุ่มไม่เกิดแรงจูงใจในการดำเนินกิจกรรม โดยเฉพาะกลุ่มนักเรียน ม. 3 บางคนต้องการมีชื่อเสียงในกลุ่ม แต่ไม่ต้องการดำเนินกิจกรรมภาคปฏิบัติ บางกลุ่มดำเนินกิจกรรมซ้ำกับปีที่แล้ว ขาดดี ขาดหมดทุกครั้งและขณะขายให้บริการลูกค้าแทบไม่ทัน แต่นักเรียนก็ดำเนินกิจกรรมไม่เป็นประจำสม่ำเสมอ

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติอินเดียได้เสนอการจัดประสบการณ์อาชีพในโรงเรียนเพื่อการทำหลักสูตรให้เป็นอาชีวศึกษาไม่กระทบกระเทือนกับเด็กทั้งในเมืองและในชนบท คณะกรรมการได้เสนอแนะการจัดประสบการณ์อาชีพในโรงเรียน คือ การจัดประสบการณ์อาชีพจะมีผลดี ถ้าระยะเวลาที่ยาวพอจะเป็นไปได้ และวัตถุประสงค์ต้องเป็นการได้เงินหรือได้เรียนอย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้น ถ้าหากหาเงินได้ส่งเสริมความรู้สึกการพึ่งตนเอง ที่เรียกว่า ค่านิยมเชิงพัฒนาการ แต่ก็ให้ข้อสังเกตว่ากิจกรรมที่พอจะให้นักเรียนมีรายได้นั้น ให้ความสนใจที่เกิดมาจากภายในตัวของนักเรียนน้อยมาก สิ่งที่นักเรียนได้เรียนจากกิจกรรมสามารถเรียนได้ภายในไม่กี่วัน หรือในทางกลับกัน โครงการที่ใช้เวลามากมักจะหาเงินไม่ได้ เพราะไม่สามารถปรับให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นและต้องขายในราคาแข่งขัน การได้ทั้งเงินและความรู้ไปพร้อมกันเป็นไปได้ที่จะจัดครูตอบสนองความต้องการนักเรียนแต่ละโรงเรียนสำหรับเด็กเป็นร้อยละได้ (มาร์ก บลาว, 2530) สามารถนำกรอบแนวคิดวิเคราะห์การปฏิบัติดำเนินกิจกรรมของนักเรียนโรงเรียนพระมงกุฎวิทยาลัยได้ว่า การส่งเสริมโครงการหารายได้ในระบบโรงเรียนที่ผ่านมาครูเรียนรู้อาจมีข้อจำกัดหลายอย่าง สำหรับข้อจำกัดของครูนั้น ครูในระบบโรงเรียนมีจำกัด แม้จะสามารถรับเป็นที่ปรึกษาให้นักเรียนได้หลายกลุ่ม แต่ในทางปฏิบัติครูมีข้อจำกัดไม่สามารถติดตามดูแลนักเรียนในความรับผิดชอบทุกกลุ่มได้อย่างเต็มที่ ดังนั้นภาคเรียนที่ 1/2534 ครูหัวหน้าโครงการและคณะกรรมการดำเนินงานจึงกำหนดเป็นนโยบาย ครูทุกคนรับเป็นที่ปรึกษาคนละ 1 กลุ่มมากกว่านี้ ครูสนับสนุนไม่ได้เต็มที่ การกำหนดนโยบายแนวปฏิบัติดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าการส่งเสริมกิจกรรมนักเรียนได้ทั้งเงินและความรู้ไปพร้อมกันเป็นไปได้ที่จะจัดครูตอบสนองความต้องการของนักเรียนสำหรับเด็กและโรงเรียนที่เป็นร้อยละได้นอกจากนี้ผลการวิจัยยังพบว่าช่วงระยะเวลา 1 ภาคเรียนที่โรงเรียนมุ่งสร้างความรู้ความเข้าใจ

แก่ครู-นักเรียน ในขณะที่เดียวกันครูยังต้องการให้นักเรียนทำกิจกรรมหาเงินได้ในระดับหนึ่ง ย่อมเป็นการส่งเสริมการปฏิบัติที่ไม่ได้ผลบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมาย นอกจากนี้นักเรียนกลุ่มล้มต่ำที่ดำเนินกิจกรรมต่อเนื่องจากปีที่แล้ว แม้ระยะเวลาการหาประสบการณ์อาชีพจะยาวพอ และนักเรียนหาเงินได้ในระดับหนึ่ง แต่รายได้ก็ไม่ได้เป็นปัจจัยส่งเสริมที่ทำให้นักเรียนมีแรงจูงใจหารายได้อย่างต่อเนื่อง กิจกรรมให้ความสนใจที่เกิดมาจากภายในตัวของนักเรียนน้อยมาก เพราะนักเรียนสามารถเรียนรู้การปฏิบัติจากกิจกรรมได้ภายในไม่กี่วัน กลุ่มไอศกรีมก็เช่นกันเป็นกลุ่มกิจกรรมที่เกิดขึ้นในภาคเรียนที่ 1/2534 เป็นกลุ่มตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่าแม้ระยะเวลาปฏิบัติกิจกรรมสั้นแต่เด็กนักเรียนสามารถเรียนรู้ระบบกระบวนการขายในระยะเวลาสั้น การทำกิจกรรมซ้ำ ๆ มีส่วนทำให้นักเรียนไม่เกิดแรงจูงใจหาประสบการณ์อาชีพทั้ง ๆ ที่กิจการมีลูกค้าและมีรายได้ค่อนข้างมาก ดังนั้นครูจึงควรสนับสนุนนักเรียนหาประสบการณ์ภายนอกที่สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น เพื่อการหาประสบการณ์ใหม่ ๆ เสริมการเรียนรู้ในการทำโครงการ สอธ.

ข้อเสนอแนะของการวิจัย

ข้อเสนอแนะระดับนโยบาย

1. การเตรียมการระหว่างกรมกับโรงเรียน กรมควรวางแผนมอบนโยบาย แนวปฏิบัติให้โรงเรียนมีเวลาเตรียมงานระดับหนึ่งก่อนเริ่มปีการศึกษาใหม่ เพื่อโรงเรียนจะได้เตรียมงานวางแผนพัฒนาบุคลากรและจัดสรรทรัพยากรได้ในระดับหนึ่งก่อนดำเนินโครงการภาคปฏิบัติ นอกจากนี้ ในการติดตามการขยายผลภาคปฏิบัติระดับโรงเรียนกรมควรพิจารณาข้อจำกัดของโรงเรียนในการรับนโยบายโครงการ สอธ. และกรมควรระบุให้ชัดเจนอย่างเป็นระบบ ขั้นตอนว่า การติดตามการดำเนินการแต่ละครั้งกรมต้องการให้โรงเรียนบรรลุวัตถุประสงค์ใด เป็นพื้นฐานสำคัญแต่ละขั้นตอน ส่วนโรงเรียนจะดำเนินการได้ระดับใดขึ้นอยู่กับความพร้อมของแต่ละโรงเรียนที่แตกต่างกัน

2. การจัดสรรงบประมาณสนับสนุนโครงการ สอธ. ประสบการณ์ที่ผ่านมา กรมร่วมมือกับสำนักงานประมาณ สำนักงานกฤษฎมนตรีสนับสนุนโรงเรียนมัธยมศึกษาหลายกลุ่ม

หลายระดับ ทั้งโรงเรียนส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค โรงเรียนมัธยมขนาดใหญ่ โรงเรียนมัธยมขนาดเล็ก โรงเรียนชายแดน ฯลฯ แม้กรมจะมีนโยบายกระจายการสนับสนุนโรงเรียนหลายกลุ่ม หลายระดับดังกล่าว แต่ในรายละเอียดของการสนับสนุนโรงเรียนมัธยมแต่ละกลุ่มนั้นกรมยึดหลักความเสมอภาคจัดงบประมาณสนับสนุนโรงเรียนกลุ่มเดียวกันเท่า ๆ กัน ซึ่งในความเป็นจริงนั้นแต่ละโรงเรียนยังมีปัจจัยพื้นฐานและข้อจำกัดแตกต่างกัน ดังนั้นนอกจากกรมสนับสนุนด้านงบประมาณแล้วหน่วยศึกษานิเทศก์กรมหรือบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการนิเทศติดตามผลควรมีส่วนให้ความร่วมมือช่วยเหลือลดข้อจำกัดระดับโรงเรียนบนศักยภาพที่ตนเองมีอยู่เพื่อช่วยเพิ่มขีดความสามารถระดับโรงเรียนได้มีความคล่องตัวในการทำงานบนข้อจำกัดของโรงเรียนได้ก้าวหน้าขึ้นในระดับหนึ่ง

ข้อเสนอระดับโรงเรียน

โรงเรียนมะขามป้อมวิทยา

1. วิธีการสร้างความรู้ความเข้าใจโครงการ สอธ. แก่ผู้ปกครองและชุมชน นอกจากโรงเรียนทำจดหมายตอบ-รับเชิญผู้ปกครองมาร่วมกิจกรรมแล้ว โรงเรียนควรสร้างความรู้ความเข้าใจโครงการ สอธ. ในรูปแบบอื่น ๆ เช่น ในรูปแบบของจดหมายข่าวโรงเรียนสู่ชุมชน และเพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้เป็นการสื่อสารทางเดียว (One Way Communication) โรงเรียนควรประสานงานครูที่ปรึกษาติดตามการตอบรับจดหมายข่าวทุกครั้งหาวิธีให้ผู้ปกครองมีโอกาสรับข่าวสารจากโรงเรียนเป็นระยะ ๆ อย่างสม่ำเสมอจนเป็นปกตินิสัย ผลการวิจัยยังพบว่านักเรียนที่ทำกิจกรรมโครงการ สอธ. สามารถเป็นสื่อประชาสัมพันธ์และสร้างความเข้าใจโครงการ สอธ. กับผู้ปกครองได้ในระดับหนึ่ง โรงเรียนควรทำความเข้าใจโครงการ สอธ. กับนักเรียนให้ชัดเจนและตรวจสอบจนเป็นที่แน่ใจว่านักเรียนสามารถถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจ วัตถุประสงค์และเป้าหมายโครงการ สอธ. ชัดเจนในระดับหนึ่ง สำหรับการสร้างความสัมพันธ์โรงเรียนกับชุมชนและการนำศักยภาพผู้นำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมทางการศึกษา โรงเรียนควรวางตัวเป็นกลางเข้ากับคนในชุมชนทุกกลุ่มได้

2. การปฏิบัติสนองนโยบายโครงการ สอธ. และพัฒนาบุคลากรครู โรงเรียน

ควรกำหนดนโยบายโครงการ สอ. ระดับโรงเรียนให้ชัดเจนว่าในเบื้องต้นโรงเรียนมีเป้าหมายให้เกิดความชัดเจนขั้นตอนใด เพื่อวัตถุประสงค์ใด เมื่อครู-นักเรียนจะได้วางแผนกำหนดกิจกรรมภาคปฏิบัติอย่างเป็นระบบขั้นตอน นอกจากนี้โรงเรียนควรพัฒนาบุคลากรครูเป็นนักปฏิบัติและนักวิชาการไม่พร้อมกัน รวมถึงการเสริมประสบการณ์ความรู้ให้ครูเห็นช่องทางพัฒนากิจกรรมทางการศึกษาและอาชีพสู่การใช้ทรัพยากรชุมชน สถานประกอบการชุมชนและวิทยากรชาวบ้าน ด้วยการนำคณะครูทัศนศึกษาดูงาน เชิญวิทยากรภายนอกมาให้ความรู้เชิงปฏิบัติการเป็นระยะ ๆ เพื่อครูจะได้พัฒนาการใช้ชุดการเรียนรู้ด้วยตนเองได้กำหนดอีกระดับหนึ่ง รวมถึงการรู้จักวางแผนการทำงาน ทำเอกสารหลักฐานประกอบการส่งเสริมกิจกรรมชัดเจน สอดคล้องและเหมาะสม และแม้ว่าผู้บริหารจะเป็นวิทยากรการศึกษาอาชีพ มีประสบการณ์ส่งเสริมกิจกรรมอาชีพมาก หลากหลาย จำเป็นที่ผู้บริหารจะต้องไม่เป็นวิทยากรนิเทศงานการศึกษาอาชีพ แก่คณะครูในโรงเรียนของตน เพราะครูมีความคุ้นเคย มีประสบการณ์ทำงานร่วมกับผู้บริหารมาในระดับหนึ่งแล้ว

3. การนำวิทยากรชาวบ้านส่งเสริมโครงการ สอ. ควรให้วิทยากรชาวบ้านมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือครู เกษตรเสริมประสบการณ์อาชีพแก่นักเรียนอย่างไม่เป็นทางการ มีวิธีถ่ายทอดความรู้ที่สัมพันธ์กับประสบการณ์เดิมบนสภาพแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรมของตน การจัดวิทยากรชาวบ้านสอนวิชาชีพในชั้นเรียนมีจุดประสงค์การเรียนรู้ แบบเรียนให้อ่านศึกษา ค้นคว้าเป็นวิธีการที่ไม่ได้ผล

4. การเสริมประสบการณ์โครงการ สอ. แก่นักเรียนตามความรู้ความเข้าใจสู่การปฏิบัติดำเนินโครงการอย่างมีหลักวิชาการโรงเรียน ครู-นักเรียนต้องอาศัยเวลาหาประสบการณ์เรียนรู้ วิธีปฏิบัติส่งเสริมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

โรงเรียนพระมงกุฎวิทยาลัย

1. โรงเรียนควรใช้ประโยชน์จากสภาพโรงเรียนในชุมชน สถานที่ตั้งของโรงเรียนอยู่ใกล้สถาบันสำคัญในชุมชน เช่น วัด ศาลาอเนกประสงค์ของหมู่บ้าน ซึ่งเป็นที่รวมชาวบ้านร่วมกิจกรรมทางสังคมเป็นครั้งคราว ให้โรงเรียนสามารถพัฒนาความสัมพันธ์กับชุมชนได้ใกล้ชิดอีกทางหนึ่ง และหอกระจายข่าวที่อ่านหนังสือพิมพ์ของหมู่บ้านยังสามารถเป็นแหล่ง

ประชาสัมพันธ์การจัดกิจกรรมของโรงเรียนสร้างความรู้ความเข้าใจและการขอความร่วมมือจากชุมชนส่งเสริมโครงการ สอสร. ได้อีกทางหนึ่ง

สำหรับการเชิญผู้ปกครองมาร่วมกิจกรรมที่โรงเรียนนั้น ครูที่รับผิดชอบด้านสถานที่ควรจัดสถานที่ให้ผู้ปกครองที่มาถึงโรงเรียนก่อนเวลา ได้มีที่นั่งเล่น พักผ่อนอย่างไม่เป็นทางการ และควรกระตุ้นครูในช่วงเวลาดังกล่าวสร้างความสัมพันธ์กับผู้ปกครองอย่างไม่เป็นทางการ นอกจากครูจะทำหน้าที่ต้อนรับแขกในฐานะเป็นเจ้าของบ้านแล้ว การสร้างความสัมพันธ์กับผู้ปกครองอย่างไม่เป็นทางการ ยังช่วยให้ครูมีโอกาสสร้างความคุ้นเคย รู้จักกับคนในชุมชนนอกหมู่บ้านที่ตั้งของโรงเรียน ครูเข้าใจชุมชนทั้งระดับลึกและระดับกว้าง เพื่อเป็นทางหนึ่งให้ครูมองเห็นช่องทางส่งเสริมโครงการ สอสร. ในชุมชน

2. การเตรียมความพร้อมครูในการสนับสนุนโครงการ นอกจากโรงเรียนจะสร้างความรู้ความเข้าใจวัตถุประสงค์ เป้าหมายและวิธีปฏิบัติสนับสนุนโครงการชัดเจนแล้ว จำเป็นอย่างยิ่งที่โรงเรียนจะต้องวางแผนพัฒนาการเรียนการสอนวิชาการ วิชาเลือกวิชาชีพ และการจัดคาบต่าง ๆ ได้แก่ คาบกิจกรรม คาบกิจกรรมอิสระ คาบแนะแนวให้สอดคล้องกับการส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมโครงการ สอสร. การพัฒนาบทบาทวิธีสอนของครูและการทำชุดการเรียนรู้ด้วยตนเองโรงเรียนควรประสานงานกับนักวิชาการ นักการศึกษา จัดอบรมเชิงปฏิบัติการทำชุดการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างเป็นระบบ มีการติดตามและพัฒนาวิธีการให้อย่างต่อเนื่อง เพื่อครูจะได้เกิดแนวคิด มองเห็นช่องทางกิจกรรมปรับวิธีสอนสู่การใช้แก่นเรียนเป็นศูนย์กลาง การเรียนรู้สู่การใช้ห้องสมุดและทรัพยากรใน-นอกระบบโรงเรียน สำหรับการเสริมประสบการณ์อาชีพแก่นักเรียนแผนการเรียนวิชาชีพในเบื้องต้นนั้น ครูวิทยาลัยการอาชีพสระบุรีควรปรับวิธีสอนให้สัมพันธ์กับทรัพยากร สถานประกอบการที่โรงเรียนและชุมชนมีบ้างเป็นครั้งคราว เพื่อสร้างความสัมพันธ์ความต่อเนื่องของกระบวนการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริง ครูใน-นอกระบบโรงเรียนควรได้มีโอกาสส่งเสริมกิจกรรมอาชีพแก่นักเรียนร่วมกัน เพื่ออย่างน้อยครูได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เพื่อเป็นการเชื่อมโยงการศึกษาในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียนสู่การพัฒนาความสามารถตามความถนัดความสนใจของนักเรียนแต่ละคนที่มีแตกต่างกัน

